

Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi

– kipupisteet ja toimenpide-esitykset

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2016:1

Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi

- kipupisteet ja toimenpide-esitykset

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:1

Opetus- ja kulttuuriministeriö / Undervisnings- och kulturministeriet

PL / PB 29

00023 Valtioneuvosto / Statsrådet

www.minedu.fi/julkaisut

Taitto / Ombrytning: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Erja Kankala

ISBN 978-952-263-386-6 (PDF)

ISSN 1799-0335 (verkkojulkaisu)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja/

Undervisnings- och kulturministeriets 2016:1

KUVAILULEHTI

Julkaisija Osasto	Opetus- ja kulttuuriministeriö			Julkaisu-aika Helmikuu 2016
Tekijä(t)	Opetus- ja kulttuuriministeriön maahanmuuttoasioita koskeva työryhmä			
Julkaisun nimi	Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi – kipupisteet ja toimenpide-esitykset			
Julkaisusarjan nimi ja numero	Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:1			
Julkaisun teema	koulutus, kulttuuri, liikunta, nuoriso			
Julkaisun osat/ kieliversiot	raportti ja liitteet			
Tiivistelmä	<p>Suomeen tuli vuonna 2015 yhteensä 32 400 turvapaikanhakijaa. On arvioitu, että turvapaikanhakijoista noin 35 % saa oleskeluluvan, yksin tulleista lapsista jopa 90 %. Nykyinen koulutusjärjestelmä ja rahoitus eivät kaikilta osin pysty vastaamaan tilanteeseen. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 5.11.2015 ohjausryhmän, jonka tehtävänä on valmistella ja sovittaa yhteen turvapaikanhakijatilanteesta ja kasvavasta maahanmuutosta aiheutuvat ministeriön ja hallinnonalan lyhyen ja pitkän aikavälin toimenpiteet. Tämä julkaisu sisältää ohjausryhmän arvion nykyisen järjestelmän kipupisteistä sekä toimenpide-ehdotukset välittömästi käynnistettäväksi toimenpiteiksi.</p> <p>Työryhmä ehdottaa aikuisten perusopetuksen uudistamista paremmin maahanmuuttajien tarpeita vastaavaksi. Nuorten oppivelvollisuusiän ylittäneiden maahanmuuttajien osalta tulisi selvittää pikaisesti, onko perusopetuksen järjestäjillä valmiuksia järjestää syksystä 2016 lukien tarvittava määrä perusopetusta tai valmistavaa opetusta. Kriisejä kokeneiden ja traumaattisia tapahtumia kohdanneiden lasten ja nuorten tunnistamiseen ja ohjaukseen tarvitaan opiskeluterveydenhuollon henkilökunnan ja opetushenkilökunnan lisäkoulutusta ja tukimateriaaleja.</p> <p>Oleskeluluvan saaneiden koulutuspolkuja halutaan nopeuttaa madaltamalla kotoutumiskoulutuksen ja sitä seuraavien koulutusten raja-aitoja. Kotoutumiskoulutuksen kaikille yhteisinä sisältöinä tulee olla kieliopinnot, suomalainen yhteiskunta ja työelämä sekä kouluttautumismahdollisuudet. Tämän jälkeen opinnot eriytyisivät kohderyhmittäin tavoitteena mahdollisimman nopea integroituminen tavallisiin opetusryhmiin. Suomen ja ruotsin kielen taidon täydentämismahdollisuuksia tulisi lisätä.</p> <p>Maahanmuuttajille suunnattua ammatilliseen koulutukseen valmentavaa koulutusta ja oppimisvalmiuksia parantavaa koulutusta sekä tutkintotavoitteista koulutusta ehdotetaan lisättäväksi. Kevään 2016 aikana käynnistyvissä koulutussopimuspiloteissa mallia tulisi kehittää soveltumaan erityisesti maahanmuuttajien tarpeisiin.</p> <p>Oppilas- ja opiskelijakuntia pitäisi tukea maahanmuuttajaoppilaiden ja -opiskelijoiden integroinnissa. Myös opiskelijoiden ryhmäytymistä pitäisi tukea.</p> <p>Lasten osallistumista varhaiskasvatukseen tulee edistää suomen tai ruotsin kielen taidon vahvistumiseksi. Myös äitien mahdollisuutta osallistua kielikoulutukseen tulee helpottaa.</p> <p>Maahanmuuttajien osallisuutta taide-, kulttuuri- ja liikuntatoiminnassa esitetään tuettavaksi ja nuorten työpajojen henkilöstölle ja kuntien nuorisotyöntekijöille ehdotetaan lisäkoulutusta.</p> <p>Maahanmuuttajataustaisten opettajien rekrytointia halutaan lisätä.</p> <p>Kaikkiaan raportissa esitetään yhteensä 56 toimenpidettä.</p>			
Asiasanat	maahanmuuttaja, turvapaikanhakija, koulutus, kulttuuri, nuoriso, liikunta			
	ISBN (nid.) -	ISSN (painettu) -	ISBN (PDF) 978-952-263-386-6	ISSN (verkkopublication) 1799-0335
	Sivumäärä 38	Kieli suomi	URN -	
Julkaisun myynti/jakelu	www.minedu.fi/julkaisut			
Julkaisun kustantaja	Opetus- ja kulttuuriministeriö			

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare Avdelningen	Undervisnings- och kulturministeriet		Utgivningsdatum Februari 2016
Författare	Undervisnings- och kulturministeriets arbetsgrupp för invandringsfrågor		
Publikationens namn	Utbildningsvägar och integrering av invandrare – smärtpunkter och åtgärdsförslag		
Seriens namn och nummer	Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2016:1		
Publikationens tema	utbildning, kultur, idrott, ungdom		
Publikationens delar/språkversioner			
Referat	<p>År 2015 kom det sammanlagt 32 400 asylsökande till Finland. Uppskattningsvis cirka 35 procent av de asylsökande kommer att få uppehållstillstånd, av de ensamkommande barnen hela 90 procent. Dagens utbildningssystem och finansiering kan inte till alla delar svara mot behovet. Undervisnings- och kulturministeriet tillsatte den 5 november 2015 en styrgrupp med uppgift att bereda och samordna åtgärderna på både kort och lång sikt inom ministeriet och förvaltningsområdet till följd av asylsituationen och den ökande invandringen. Denna publikation inkluderar styrgruppens bedömning av smärtpunkterna i det nuvarande systemet och förslag till omedelbara åtgärder.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att den grundläggande utbildningen för vuxna ska förnyas så att den bättre motsvarar invandrarnas behov. I fråga om unga invandrare som inte längre är i läropliketsåldern ska man snabbt utreda om anordnarna av grundläggande utbildning har beredskap att från hösten 2016 ordna grundläggande och förberedande utbildning i tillräcklig omfattning. Personalen inom skolhälsovården och undervisningen behöver fortbildning och stödmaterial för att kunna identifiera och handleda barn och unga som varit med om kriser och traumatiska händelser.</p> <p>Snabbare utbildningsvägar bör skapas för personer som fått uppehållstillstånd genom att sänka tröskeln till integrationsutbildningen och de utbildningar som följer på den. Gemensamma teman i alla integrationsutbildningar ska vara språkstudier, det finländska samhället och arbetslivet samt utbildningsmöjligheter. Därefter är det meningen att studierna delas upp enligt målgrupper med målet att integrera de studerande i vanliga undervisningsgrupper så snabbt som möjligt. Möjligheterna för invandrare att komplettera sina kunskaper i finska och svenska bör utökas.</p> <p>Utbildning som förbereder för yrkesutbildning, utbildning som förbättrar förutsättningarna för lärande och examensinriktad utbildning för invandrare bör enligt arbetsgruppens förslag utökas. Under våren 2016 inleds pilotprojekt där utbildningsavtalsmodellen utvecklas så att den särskilt motsvarar invandrarnas behov.</p> <p>Elev- och studentkårerna bör få stöd för integreringen av elever och studerande med invandrarbakgrund. Även de studerandes gruppanpassning bör främjas.</p> <p>Barns deltagande i småbarnspedagogik bör främjas för att stärka deras kunskaper i finska eller svenska. Även mammors möjligheter att delta i språkutbildning bör underlättas.</p> <p>Invandrarnas delaktighet i konst-, kultur- och idrottsverksamhet bör stödjas och tilläggsutbildning ordnas för personalen vid verkstäderna för unga och för de kommunala ungdomsarbetarna.</p> <p>Man vill öka rekryteringen av lärare med invandrarbakgrund.</p> <p>Sammanlagt 56 åtgärder föreslås i rapporten.</p>		
Nyckelord	invandrare, asylsökande, utbildning, kultur, unga, idrott		
	ISBN (tryckt) -	ISSN (tryckt) -	ISBN (webbpublikation) 978-952-263-386-6
	Sidoantal 38	Språk finska	ISSN (webbpublikation) 1799-0335
		URN -	
Finansiering/förläggare	www.minedu.fi/publikationer		
Beställningar/distribution	Undervisnings- och kulturministeriet		

DESCRIPTION

Published by	Ministry of Education and Culture		Date of publication February 2016	
Authors	Working group of the Ministry of Education and Culture on immigration issues			
Title of publication	The educational tracks and integration of immigrants – problematic areas and proposals for actions			
Series and publication number	Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2016:1			
Theme of publication	education, culture, sport, youth			
Publication parts/ Language versions				
Abstract	<p>A total of 32,400 asylum-seekers arrived in Finland in 2015. It has been estimated that approximately 35 % of all asylum-seekers, and up to 90 % of children arriving in the country alone, are granted resident permits. The current system and funding cannot meet those demands in full. On 5th November 2015, the Ministry of Education and Culture set a steering group tasked with preparing and fitting together the Ministry and the administrative branch's short and long-term procedures resulting from the situation concerning the asylum-seekers and growing immigration. This publication includes the steering group's evaluation of the problematic areas in the current system, and the proposals for procedures that could be launched immediately.</p> <p>The steering group suggests that the basic education for adults be renewed to meet the needs of immigrants better than before. It should be promptly investigated whether the bodies organising basic education are prepared to organise the sufficient amount of basic or preparatory studies for immigrants over the age of compulsory education from autumn 2016 onwards. Additional training and support materials are required for student health care and teaching staff for the recognition and guidance of children and youths who have been through crises and traumatic events.</p> <p>The educational tracks of those who receive residence permits should be expedited by lowering the threshold for integration training and the training following it. The shared content of the integration training includes language studies, Finnish society and working life, and education opportunities. After these common studies, the studies would be divided according to the target groups, with the objective of integrating them to normal teaching groups as soon as possible. The possibilities for improving language skills in Finnish and Swedish should be increased.</p> <p>Preparatory education for vocational training and training that improves study abilities for immigrants should be increased. Degree studies that are particularly directed towards immigrants should also be increased. The model should be developed to particularly meet the needs of immigrants in the education agreement pilot projects launched in spring 2016.</p> <p>Student bodies should be supported in the integration of immigrant students. The group integration of the students should also be supported.</p> <p>The participation of children in early education must be promoted as it will improve their language skills in Finnish or Swedish. The participation of mothers in language training should also be increasingly facilitated.</p> <p>It is also suggested that the participation of immigrants in arts, cultural, and sports activities should be supported, and additional training be given to the personnel in youth workshops and municipal youth workers.</p> <p>The recruitment of teachers with immigrant backgrounds should be increased.</p> <p>The report lists a total of 56 procedures.</p>			
Keywords	immigrant, asylum-seeker, education, culture, youth, sport			
	ISBN (print) -	ISSN (print) -	ISBN (electronic version) 978-952-263-386-6	ISSN (electronic version) 1799-0335
	Sivuja 38	Kieli Finnish	URN -	
Sale/Distribution of publications	www.minedu.fi/publications			
Funded/Published by	Ministry of Education and Culture			

Sisältö

Opetus- ja kulttuuriministeriölle	7
1 Nykytila	10
2 Turvapaikanhakijoiden ja muiden maahanmuuttajien koulutuspolut	13
2.1 Lasten ja nuorten polku	13
2.2 Aikuisten polku	15
2.3 Arvio turvapaikanhakijoiden vaikutuksista oppilas- ja opiskelijamääriin	19
2.4 Opettajatarve	20
2.5 Tulkki- ja kääntäjäkoulutus	21
3 Kipupisteet ja toimenpide-esitykset	22
3.1 Perusopetuksen päättövaiheessa maahan tulleet nuoret ja oppivelvollisuusiän ylittäneet	22
3.2 Traumatisoituneet oppilaat ja opiskelijat, opiskeluhoito ja tuki	23
3.3 Pitkät reitit koulutukseen ja työelämään	24
3.4 Ammatilliseen koulutukseen pääsy ja koulutussopimus	26
3.5 Suomen/ruotsin kielen taidon puutteelliset täydentämismahdollisuudet	27
3.6 Opettajatarve ja maahanmuuttajataustaisten opettajien vähäisyys	28
3.7 Kotiäitien ja muiden koulutuksen ulkopuolella olevien koulutusmahdollisuuksien vähäisyys	29
3.8 Kulttuuriset ristiriidat oppilaitoksissa	30
3.9 Vuoropuhelun puute eri uskontokuntien välillä	31
3.10 Maahanmuuttajien vähäinen osallisuus vapaa-ajantoiminnassa	31
4 Taloudelliset vaikutukset	33
Liitteet	36
Liite 1. Lasten ja nuorten turvapaikanhakijoiden koulutuspolut	36
Liite 2. Aikuisten turvapaikanhakijoiden koulutuspolut	37
Liite 3. Maahanmuuttajien koulutukseen kohdentuvat erillismäärärahat vuoden 2016 talousarviossa	38

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

Suomeen tuli vuonna 2015 yhteensä 32 400 turvapaikanhakijaa. Heistä alaikäisiä oli 8 500, joista yksin maahan tulleita 2 800. Kansainvälistä suojelua hakevien määrän ennakoidaan olevan varsin suuri myös vuonna 2016. Eurooppaan ja Suomeen saapuvien hakijoiden määrän lisääntymisen taustalla ovat useat pitkittyneet kriisit etenkin Lähi-idässä ja Afrikassa. Suurimmat Suomeen saapuneet hakijaryhmät ovat tulleet Irakista, Somaliasta, Albaniasta, Afganistanista ja Syyriasta. Turvapaikanhakijamäärän kasvu vaikuttaa välittömästi muun muassa esi- ja perusopetuksen sekä varhaiskasvatuksen tarpeeseen. Jo nyt on todettu, että nykyinen järjestelmä ja rahoitus eivät kaikilta osin pysty vastaamaan tilanteeseen. Perusopetukseen valmistavan opetuksen rahoitusta koskien tehtiin väliaikainen lakimuutos jo vuonna 2015.

Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti syksyllä 2015 myös pikakartoituksen turvapaikanhakijoiden koulutus- ja työkokemusprofiilista. Tarkoitus on saada sen ja turvapaikanhakijoiden ikärakennetietojen avulla karkea kuva siitä, missä vaiheessa ja laajuudessa turvapaikanhakijat tulevat osallistumaan varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen, miten he etenevät ammatilliseen koulutukseen, lukiokoulutukseen ja korkeakouluopintoihin sekä missä vaiheessa he hyödyntävät vapaan sivistystyön mahdollisuuksia. Samalla arvioidaan turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien määrän kasvun vaikutuksia opettajatarpeisiin.

On arvioitu, että turvapaikanhakijoista noin 35 % saa oleskeluluvan, yksin tulleista lapsista jopa 90 %. On tärkeää, että tällöin on varauduttu maahanmuuttajien koulutuspolkujen tukemiseen ja siihen, että heille on tarjolla riittävästi eritasoista kielenopetusta ja muita kotoutumista tukevia palveluja. Lisääntyvä maahanmuutto lisää muun muassa tarvetta maahanmuuttajien valmistaviin ja valmentaviin koulutuksiin lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa ja ammattikorkeakouluissa. Samoin lisääntyy tarve tutkintojen tunnustamiseen ja osaamisen tunnistamiseen sekä erilaisiin täydentäviin opintoihin. Opetus- ja kulttuuriministeriön toimialalla on nähty tarpeelliseksi selvittää pikaisesti akuuttiin turvapaikanhakijatilanteeseen liittyvien lisätoimien tarve sekä arvioida tilanteen vaikutukset ja sen edellyttämät muutostarpeet ja kehittämistoimet hallinnonalan eri sektoreilla.

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 5.11.2015 ohjausryhmän, jonka tehtävänä on ollut valmistella ja sovittaa yhteen turvapaikanhakijatilanteesta ja kasvavasta maahanmuutosta aiheutuvat ministeriön ja hallinnonalan lyhyen ja pitkän aikavälin toimenpiteet.

Ohjausryhmän puheenjohtajana on toiminut johtaja Kirsi Kangaspunta opetus- ja kulttuuriministeriöstä ja jäseninä seuraavat henkilöt:

rehtori Tapio Huttula, Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry.
toimitusjohtaja Petri Lempinen, Ammattiosaamisen kehittämisyhdistys AMKE ry.
yksikön päällikkö Maija Airas, Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO
johtaja Pirkko Nuolijärvi, Kotimaisten kielten keskus
erityisasiantuntija Päivi Lyhykäinen, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry.
johtaja Jorma Kauppinen, Opetushallitus
erityisasiantuntija Minna Lindberg, Suomen Kuntaliitto ry.
asiantuntija Heli Markkula, Suomen Nuorisoyhteistyö - Allianssi ry.
koulutuspoliittinen asiantuntija Antti Seitamaa, Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto - SAKKI ry.
kansainvälisten asioiden asiantuntija Pauliina Savola, Suomen opiskelijakuntien liitto - SAMOK ry.
varapuheenjohtaja Antti Ikonen, Suomen rehtorit ry.
professori Elina Pirjatanniemi, Suomen yliopistot UNIFI ry.
taiteen tukemisen päällikkö Esa Rantanen, Taiteen edistämiskeskus
projektipäällikkö Tapani Kojonsaari, työ- ja elinkeinoministeriö
erityisasiantuntija Karoliina Ketola, Valo, Valtakunnallinen liikunta- ja urheiluorganisaatio ry.
pääsihteeri Jyrki Ijäs, Vapaa Sivistystyö ry.

Ohjausryhmän sihteereinä ovat toimineet opetusneuvos Leena Nissilä Opetushallituksesta sekä ylitarkastaja Kaisu-Maria Piironen ja hallinnollinen avustaja Tarja Kurki opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Työryhmä on kuullut asiantuntijoina hallitussihteeri Juho-Antti Jantusta opetus- ja kulttuuriministeriöstä, yksikön päällikkö Carita Blomqvistia Opetushallituksesta, puheenjohtaja Marja-Terttu Lounavaaraa Suomi toisena kielenä -opettajat ry:stä, opetusneuvos Armi Mikkolaa opetus- ja kulttuuriministeriöstä, ylitarkastaja Olli Snellmania Maahanmuuttovirastosta sekä erikoistutkija Pasi Saukkosta Helsingin kaupungin tietokeskuksesta.

Ohjausryhmän määräaika päättyy 31.12.2016, mutta ohjausryhmän tuli jättää ehdotuksensa pitkän aikavälin toimenpiteiksi opetus- ja kulttuuriministeriölle 31.1.2016 mennessä.

Ohjausryhmä on kokoontunut tähän mennessä neljä kertaa. Ohjausryhmä pyrki työssään ennakkoluulottomasti arvioimaan koulutusjärjestelmän kykyä ja mahdollisuuksia reagoida voimakkaasti kasvaneeseen turvapaikanhakijamäärään ja jatkossa kotoutettavien määrään. Ohjausryhmä luovuttaa ehdotuksensa välittömästi käynnistettäviksi toimenpiteiksi opetus- ja kulttuuriministeriölle. Ohjausryhmä haluaa kuitenkin painottaa, että ryhmän työ jatkuu. Nyt luovutettavat ehdotukset on jouduttu tekemään osin puutteellisen tietopohjan varassa ja ne tarkentuvat, kun arvio turvapaikanhakijoiden koulutus- ja työ-

kokemusprofiilista lähikuukausina valmistuu. Muutoinkin useat ehdotukset edellyttävät huomattavasti jatkovalmistelua. Lisäksi on aihealueita, joihin ryhmä ei ole tässä aikataulussa riittävästi pystynyt paneutumaan ja joihin on sovittu palattavan jatkotyössä.

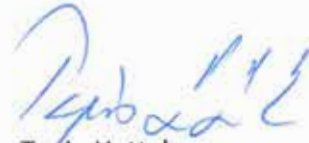
Helsingissä 29. päivänä tammikuuta 2016

Kirsi Kangaspunta

Maija Airas

Tapio Huttula

Jyrki Ijäs

Antti Ikonen

Jorma Kauppinen

Karoliina Ketola

Tapani Kojonsaari

Petri Lempinen

Minna Lindberg

Päivi Lyhykäinen

Heli Markkula

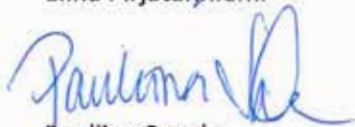
Pirkko Nuolijärvi

Elina Pirjatanen

Esa Rantanen

Pauliina Savola

Antti Seitamaa

Leena Nissilä

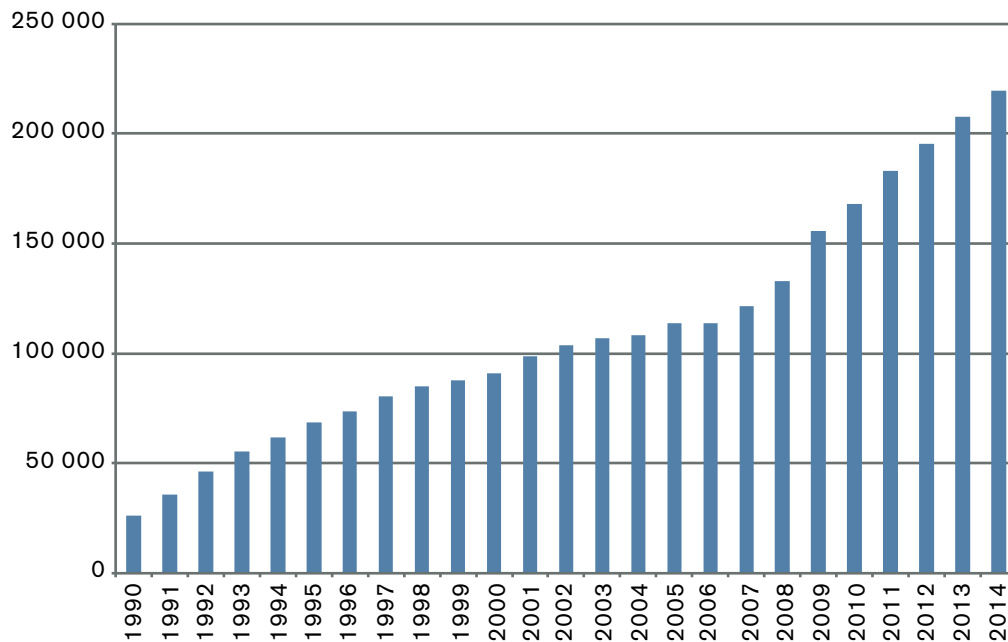
Kaisu-Maria Piironen

Tarja Kurki

1 Nykytila

Maahanmuuttajien määrä Suomessa on kasvanut viime vuosikymmeninä, erityisesti 1990-luvulta lähtien. Siitä huolimatta Suomessa on ollut suhteellisen vähän maahanmuuttajia verrattuna esimerkiksi moniin Keski-Euroopan maihin tai muihin Pohjoismaihin. Seuraavassa kuviossa on esitetty ulkomaalaisten määrän kehitys vuosina 1990–2014.

Kuvio 1. Ulkomaan kansalaiset Suomessa vuosina 1990–2014. Lähde: Vipunen ja Tilastokeskus.

Seuraavissa taulukoissa näkyvät suurimmat ulkomaan kansalaisten sekä vieraskielisten ryhmät.

Taulukko 1. Kymmenen suurinta ulkomaan kansalaisten ryhmää Suomessa vuonna 2014. Lähde: Tilastokeskus.

Viro	48 354
Venäjä	30 619
Ruotsi	8 288
Kiina	7 559
Somalia	7 381
Thaimaa	6 864
Irak	6 795
Intia	4 728
Turkki	4 508
Britannia	4 280

Taulukko 2. Suurimmat vieraskielisten ryhmät Suomessa 2014 (äidinkieli muu kuin suomi, ruotsi tai saame). Lähde: Tilastokeskus.

venäjä	69 614
viro	46 195
englanti	16 732
somali	16 721
arabia	14 825
kurdi	10 731
kiina	10 110
albania	8 754
persia, farsi	8 103
thai	8 038
vietnam	7 532

Vieraskielisten oppilaiden määrät vaihtelevat kouluittain. Turvapaikanhakijat ja muut maahanmuuttajat ovat Suomessa jakautuneet epätasaisesti, erityisesti suuriin kaupunkeihin ja vastaanottokeskuspaikkakunnille, joissa useissa kouluissa yli 50 % oppilaista saattaa olla vieraskielisiä. Myös kaupunkien sisällä tietyillä asuinalueilla asuu suhteellisesti enemmän vieraskielistä väestöä kuin muualla.

Maahanmuuttajaväestön epätasainen jakautuminen aiheuttaa ongelmia erityisesti silloin, jos vieraskielisten osuus on niin suuri, että kouluissa suomen-/ruotsinkielinen kommunikaatio ja sen avulla tapahtuva informaali kielenoppiminen jää vähäiseksi. Toisaalta hyvin pienelle maahanmuuttajaväestölle voi olla vaikeaa järjestää tarkoituksenmukaisia koulutuspalveluita.

Suomen perustuslain (731/1999) perusoikeudet koskevat myös Suomessa asuvia ulkomaalaisia (lukuun ottamatta maahantuloon liittyviä vapauksia sekä ääni- ja vaalioikeuksia valtiollisissa vaaleissa). Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Perustuslaissa on myös säädetty oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin todeten 17 §:ssä, että saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Samoin jokaisella on oikeus maksuttomaan perusopetukseen (sivistykselliset oikeudet § 16).

Vuonna 2010 uudistettu laki maahanmuuttajien kotoutumisen edistämisestä (aiemmin laki maahanmuuttajien kotoutumisesta 493/1999) sisältää tavoitteet ja toimenpiteet maahanmuuttajien tarvitsemien tietojen ja taitojen hankkimiseksi. Turvapaikanhaki-

joita koskevat uudet kohdat tulivat voimaan vuonna 2004. Laajempi kokonaisuudistus tuli voimaan vuonna 2006. Uudistusten tarkoituksena on ollut tehostaa ja nopeuttaa maahanmuuttajien kotoutumista, selkiinnyttää viranomaisen työnjakoa ja vastuita kaikilla hallinnon tasoilla sekä tehostaa kunnan ja työ- ja elinkeinotoimiston (TE-toimisto) yhteistyötä. Lakiin on sisällytetty myös luettelo toimenpiteistä ja palveluista, jotka olisi otettava huomioon sekä kuntien kotouttamisohjelmissa että maahanmuuttajille tehtävissä kotoutumissuunnitelmissa. Kotoutumissuunnitelma voi sisältää myös omaehtoista opiskelua työvoimapolitiittisena koulutuksena maahanmuuttajien työllistymisen edistämiseksi. Lain soveltamisala laajennettiin vuonna 2010 koskemaan kaikkia maahanmuuttajia.

Maahanmuuttajien koulutuksen tavoitteena on antaa Suomeen muuttaville valmiuksia toimia tasavertaisina jäseninä suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomessa vakinaisesti asuvalla esi- ja perusopetusikäisellä (6–17-vuotiaalla) maahanmuuttajalla on oikeus samaan esi- ja peruskouluopetukseen kuin suomalaisillakin. Samoin lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen. Aikuisten maahanmuuttajien työelämässä tarvitsema koulutus sekä jo hankitun ammattitaidon säilyminen pyritään turvaamaan. Tavoite on, että ulkomailla suoritettut tutkinnot, opinnot ja työkokemus ovat pohjana koulutuksen suunnittelulle ja täydentämiselle Suomessa.

Maahanmuuttajien opetus järjestetään opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnoimana pääasiassa muun koulutusjärjestelmän sisällä. Perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa annetaan lisäksi suomi/ruotsi toisena kielenä -opetusta, oman äidinkielen opetusta, muiden uskontojen opetusta ja tarvittaessa tukiopetusta. Pelkästään maahanmuuttajille tarkoitettuja koulutusmuotoja ovat perusopetukseen valmistava opetus, lukiokoulutukseen valmistava koulutus sekä ammattikorkeakouluihin valmentava koulutus. Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavassa koulutuksessa maahanmuuttajat voivat opiskella yhdessä muiden opiskelijoiden kanssa. Työ- ja elinkeinoministeriön hallinnoimana järjestetään aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus sekä tarvittaessa luku- ja kirjoitustaidon opetus.

2 Turvapaikanhakijoiden ja muiden maahanmuuttajien koulutuspolut

2.1 Lasten ja nuorten polku

Varhaiskasvatus

Vastaanottokeskuksissa olevilla lapsilla on varhaiskasvatuslain nojalla oikeus varhaiskasvatukseen. Kunnan tulee järjestää varhaiskasvatusta vastaanottokeskuksissa oleville kansainvälistä suojelua hakeville lapsille kiireellisissä tapauksissa tai olosuhteiden muutoin niin vaatiessa. Osin kulttuurisista syistä päiväkodeissa tai perhepäivähoidossa järjestettävälle varhaiskasvatukselle ei ole ollut suurta tarvetta siinä vaiheessa, kun perhe on vastaanottokeskuksessa. Sen sijaan silloin voisi olla tarvetta varhaiskasvatuksen kerhotoiminnalle, jota järjestettäisiin vastaanottokeskuksissa.

Varhaiskasvatuslain mukaan kuntaan muuttavien turvapaikan saaneiden ja pakolaiskiintiön nojalla kuntaan saapuvien perheiden alle kouluikäisillä lapsilla on oikeus kunnan järjestämään varhaiskasvatukseen laissa tarkemmin säädetyllä tavalla. Perhetilanteesta riippuen lapset osallistuvat joko varhaiskasvatuksen kerhotoimintaan, osa-aikaiseen tai kokopäiväiseen varhaiskasvatukseen. Lasten kotouttamisen tukemiseksi ja kielen oppimisen edistämiseksi lasten päivittäinen osallistuminen varhaiskasvatukseen on monesti hyödyllistä. Kokopäiväistä varhaiskasvatusta saatetaan tarvita myös vanhempien kotoutumiskoulutukseen osallistumisen vuoksi.

Esi- ja perusopetus sekä lukiokoulutus

Kunnan velvollisuus järjestää esi- ja perusopetusta koskee kaikkia kunnan alueella asuvia lapsia, myös kansainvälistä suojelua hakevia. Lisäksi kunnan on kiireellisissä tapauksissa tai olosuhteiden muutoin niin vaatiessa huolehdittava varhaiskasvatuksen järjestämisestä muullekin kunnassa oleskelevalle henkilölle kuin kunnan asukkaalle.

Kunta voi perusopetuslain 5 §:n mukaan järjestää perusopetukseen valmistavaa opetusta. Kunnalla ei ole lakiin perustuvaa velvollisuutta valmistavan opetuksen järjestämiseen, mutta kunta voi sitä itsenäisesti omalla päätöksellään järjestää. Vaikka valmistavan opetuksen järjestämiseen ei ole lakiin perustuvaa velvollisuutta, on se lähes aina välttämätöntä, jotta turvapaikanhakijalapsi saisi riittävät edellytykset osallistua varsinaiseen perusopetukseen. Valmistavaa opetusta laajennettiin vuoden 2010 alusta lähtien siten, että opetusta annetaan 6–10-vuotiaille vähintään 900 ja tätä vanhemmille vähintään 1 000 tuntia. Nämä tuntimäärät vastaavat lukuvuoden oppimäärää. Perusopetukseen valmistavassa

opetuksessa opiskeli 20.9.2015 noin 3 480 oppilasta. Tämän jälkeen kuntiin on perustettu syksyn 2015 aikana noin 50 uutta perusopetukseen valmistavan opetuksen ryhmää turvapaikanhakijatilanteen vuoksi.

Perusopetuksessa maahanmuuttajaoppilaat sijoitetaan yleensä ikäänsä sekä tietojaan ja taitojaan vastaavalle luokalle. Heidän on mahdollista saada suomen/ruotsin opetusta erityisen maahanmuuttajille tarkoitetun suomi/ruotsi toisena kielenä -oppimäärän mukaan. Suomen tai ruotsin kielen hallinta luo pohjaa jatko-opinnoissa ja työelämässä menestymiselle sekä mahdollistaa kotoutumisen suomalaiseen yhteiskuntaan. Vuoden 2006 alusta lähtien opetuksen järjestäjä on saanut vieraskielisistä oppilaista korotettua valtionosuutta, ja vuoden 2010 alusta lähtien tämä korotus on vieraskielisistä kunnan asukkaista. Lisäksi on mahdollista hakea Opetushallitukselta erillistä valtionavustusta vieraskielisten oppilaiden opetukseen. Perusopetuksessa opiskeli vuonna 2015 noin 32 000 vieraskielistä oppilasta. Tämä on noin 6 % kaikista perusopetuksen oppilaista.

Suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetusta järjestetään kunnissa vaihtelevasti. Tuntija-koasetuksen ja opetussuunnitelman perusteiden mukaan suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetusta järjestetään joko kokonaan tai osittain äidinkielen opetuksen sijaan, jos oppilaan kielitaito ei ole äidinkielen tasoinen. Opetushallituksen selvityksen mukaan noin 12 % maahanmuuttajaoppilaista saa suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetusta koko äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen tuntimäärän. Yleisin on tilanne, jolloin maahanmuuttajaoppilaat ovat osan äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen tunneista äidinkielen tunneilla ja saavat 1–2 tuntia viikossa erillistä suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetusta. Lisäksi koko maassa arviolta neljäsosa (25 %) kaikista maahanmuuttajaoppilaista ei saa erillistä suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetusta. Maahanmuuttajien kielitaidon kehittymisen kannalta olisi tärkeää, että he saavat erillistä suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetusta.

Myös maahanmuuttajaoppilaiden oman äidinkielen säilyttämistä ja kehittämistä on tarpeen tukea, jotta saavutettaisiin toiminnallinen kaksikielisyys. Kansainvälisten tutkimusten mukaan kotoutumiseen vaikuttaa ratkaisevasti se, onko maahanmuuttaja saanut opetusta omassa äidinkielessään. Oman äidinkielen opetuksen on todettu vahvistavan maahanmuuttajalasten identiteettiä, parantavan oppimistuloksia sekä vähentävän häiriökäyttäytymistä. Tulevaisuudessa kielitaidon merkitys tulee entisestään korostumaan. Maahanmuuttajille voidaankin järjestää perusopetusta ja lukiokoulutusta täydentävää oman äidinkielen opetusta. Opetussuunnitelman perusteiden liitteessä on määritelty oman äidinkielen opetuksen tavoitteet, keskeiset sisällöt ja arviointi. Oman äidinkielen opetukseen on koulutuksen järjestäjillä mahdollisuus saada erillistä valtionavustusta kahdesta viikkotunnista opetusryhmää kohden. Ryhmään tulee kuulua lukukauden alussa vähintään neljä oppilasta. Opetuksen järjestäminen ja siihen osallistuminen on vapaaehtoista. Oman äidinkielen opetukseen osallistui vuonna 2014 yli 16 000 oppilasta 53 eri kielessä.

Lukioissa opiskeli vuonna 2015 noin 4 800 vieraskielistä opiskelijaa. Syksystä 2014 lähtien lukiokoulutuksen yhteydessä on voinut järjestää myös lukiokoulutukseen valmistavaa koulutusta, jonka tarkoituksena on lisätä maahanmuuttajien ja vieraskielisten opiskelijoiden mahdollisuuksia päästä lukiokoulutukseen ja menestyä lukio-opinnoissaan. Koulutusta voidaan tarjota sekä nuorille että aikuisille maahanmuuttajille ja vieraskielisille. Lukiokoulutukseen valmistavaa koulutusta voivat järjestää ne, joilla on lukiokoulutuksen järjestämislupa. Perusopetuksen opintojen suorittaminen ja arvosanojen korottaminen on mahdollista lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen aikana yhteistyössä perusopetusta antavien koulujen kanssa. Lukiokoulutukseen valmistavassa koulutuksessa opiskeli vuonna 2015 noin 200 opiskelijaa.

Ylioppilaskokelas, jonka äidinkieli ei ole suomi, ruotsi tai saame, on voinut vuodesta 1996 lähtien korvata pakollisen äidinkielen ja kirjallisuuden kokeen ylioppilastutkinnossa suomi tai ruotsi toisena kielenä -kokeella. Jos on lukiossa opiskellut suomi äidinkielenä -oppimäärän mukaan, voi silti halutessaan kirjoittaa suomi toisena kielenä -kokeen.

Ammatillinen peruskoulutus

Ammatillisessa peruskoulutuksessa opiskelee yhteensä noin 19 000 vieraskielistä opiskelijaa. Vieraskielisten ammatilliseen peruskoulutukseen hakijoiden ja hyväksytyjen määrä on viimeisten vuosien aikana lisääntynyt runsaasti. Maahanmuuttajien opetus voidaan järjestää ammatillisessa peruskoulutuksessa joustavasti. He voivat opiskella suomen tai ruotsin kieltä toisena kielenä. Tällöin nämä opinnot korvaavat äidinkielen opinnot. Opetussuunnitelman perusteet mahdollistavat erilaisia suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen järjestämistapoja. Sisällöllisesti suomen/ruotsin kielen opiskelu painottuu ammattiaineiden keskeisen sanaston opiskeluun. Vieraskieliset opiskelijat voivat saada myös opetusta omassa äidinkielellään. Maahanmuuttajille voidaan tarvittaessa antaa myös tukiovetusta.

Ennen ammatillista peruskoulutusta maahanmuuttaja voi osallistua valmentavaan koulutukseen. Valmentavan koulutuksen laajuus on 60 osaamispistettä ja koulutus muodostuu pakollisista, valinnaisista ja vapaasti valittavista koulutuksen osista.

Oppimistulokset ja opinnoissa eteneminen

Haasteena maahanmuuttajalasten ja -nuorten osalta on ollut, että heidän oppimistuloksensa jäävät heikommiksi kuin kantaväestön. Erityisen ongelmallinen tilanne on perusopetuksen päättövaiheessa maahan tulleilla nuorilla, joilla ei ole aina ollut mahdollisuutta suorittaa perusopetusta loppuun. Myös toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jäämisen riski on vieraskielisillä noin kaksinkertainen suhteessa kantaväestöön.

Lasten ja nuorten turvapaikanhakijoiden mahdollisia koulutuspolkuja on kuvattu kaaviolla liitteessä 1.

2.2 Aikuisten polku

Aikuisten maahanmuuttajien työelämässä tarvitsema koulutus sekä jo hankitun ammattitaidon säilyminen pyritään turvaamaan. Tavoite on, että ulkomailla suoritettut tutkinnot, opinnot ja työkokemus ovat pohjana koulutuksen suunnittelulle ja täydentämiselle Suomessa.

Kotoutumiskoulutus

Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutusta järjestetään kotoutumislain mukaisesti tällä hetkellä sekä työvoimapolitiittisena että omaehtoisena koulutuksena. Oikeus kotoutumiskoulutukseen on kaikilla maahanmuuttajilla, jotka rekisteröityvät työ- ja elinkeinotoimistoon työnhakijaksi ja joilla on oikeus kotoutumissuunnitelmaan ja sen mukaisiin palveluihin. Omaehtoisena suoritettava kotoutumiskoulutus tarkoittaa osallistumista opetushallinnon alaisen koulutusjärjestelmän koulutusmuotoon, esimerkiksi aikuisten perusopetukseen, ammatilliseen koulutukseen, vapaan sivistystyön opintoihin tai korkeakouluopintoihin. Lisäksi kotoutumisopinnoiksi voidaan hyväksyä muiden tahojen tuottamaa kielitaitoa, yhteiskuntaan perehtymistä ja työelämään tutustumista edistävää

koulutusta. Opetushallitus on antanut nykyiset aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet vuonna 2012.

Työvoimapoliittiseen kotoutumiskoulutukseen sisältyy myös luku- ja kirjoitustaidon opetus sitä tarvitseville. Suurin osa luku- ja kirjoitustaidon opetukseen osallistuvista on pakolaistaustaisia, mutta joukossa on myös joitakin muilla perusteilla Suomeen muuttaneita. Luku- ja kirjoitustaidon puute on yhteydessä kouluja käymättömyyteen, joten yleensä kyseiset maahanmuuttajat eivät ole suorittaneet myöskään perusopetusta. Opetushallitus on antanut nykyiset luku- ja kirjoitustaidon koulutuksen opetussuunnitelman perusteet vuonna 2012.

Työvoimakoulutuksena toteutettavaa kotoutumiskoulutusta on kehitetty siten, että kieli- ja yhteiskuntatietouden lisäksi siihen on voinut liittää ammatillisesti suuntautunutta kielenopetusta ja koulutus on voinut sisältää myös ammatillisen koulutuksen moduuleita. Koulutusta on myös kehitetty eri ammattialojen tarpeisiin. Ammatillisesti suuntautuneissa kotoutumiskoulutuksissa koulutusten sisällöt rakennetaan siten, että ensisijaisena tavoitteena on työllistyminen tai ammatilliseen koulutukseen pääseminen. Tavoitteena on mahdollistaa yksilölliset polut ja opintojen räätälöinti alueen työmarkkinoiden vaatimukset huomioiden. Koulutuksiin liitetään työharjoittelua, tuettua työllistämistä sekä kieliharjoittelua työssä.

Opetushallitus ja työ- ja elinkeinoministeriö valmistelevat parhaillaan uusia toteutussalleja kotoutumiskoulutukseen. Niissä koulutuksen tavoitetasoa ja laajuutta ei muuteta, mutta tarkoituksena on lisätä koulutuksen räätälöintimahdollisuutta ja esimerkiksi mahdollistaa lähiopetusjaksojen välillä osallistuminen esimerkiksi vapaaehtoistyöhön, kieliharjoitteluun tai opiskeluun sähköisiä välineitä hyödyntäen.

Työvoimakoulutuksena järjestettävään kotoutumiskoulutukseen on viime vuosina osallistunut noin 13 000–14 000 opiskelijaa vuodessa. Omaehtoisena suoritettuun kotoutumiskoulutukseen on osallistunut noin 6 000 opiskelijaa.

Työvoimapoliittiseen kotoutumiskoulutukseen varattu määräraha on nykytilanteeseen nähden riittämätön. Lisäksi kotoutumiskoulutukseen osallistujien määrä tulee lisääntymään merkittävästi, kun nyt turvapaikkaa hakevien osalta päätökset oleskeluluvista on tehty. Kotoutumiskoulutuksen jonot olivat pääkaupunkiseudulla vuonna 2014 arviolta 6–8 kuukautta. Vuodenvaihteessa 2015–2016 jonotusajat olivat keskimäärin noin 70 päivää kielitaidon testauksesta, mutta eräillä alueilla, kuten Uudellamaalla, yli 120 päivää. Uudellemaalle kohdistuu noin puolet kaikesta kotoutumiskoulutuksesta. Työvoimakoulutuksena toteutettava koulutus ei myöskään tavoita kaikkia maahanmuuttajia, kuten kotoaan lapsia hoitavia vanhempia.

Työvoimapoliittisen kotoutumiskoulutuksen vastuu on työ- ja elinkeinoministeriöllä, jonka alaiset elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset (ELY-keskus) huolehtivat koulutusten hankinnasta. Työvoimakoulutuksen kilpailutukseen perustuva hankintamenettely on avoin julkisesti rahoitetuille ja yksityisille koulutuspalvelujen tuottajille. Opiskelijapalautteen mukaan noin 87 % koulutukseen osallistuneista pitää koulutusta hyvänä tai erinomaisena. Koetussa palvelun laadussa ei ole eroja yksityisesti ja julkisesti toteutettujen koulutuspalvelujen välillä. Hankintajärjestelmän avulla voidaan kilpailuttaa ja hankkia koulutusta joustavasti ja suunnata hankinnat sinne, missä on suurin koulutustarve. Hankintajärjestelmän avulla koulutuksen käynnistäminen ja suuntaaminen tarpeiden mukaan voidaan hoitaa 4–8 viikossa. Työvoimakoulutuksen hankintamalli sallii myös uusien koulutussisältöjen, toteutustapojen, innovatiivisten mallien, yms. nopean ja joustavan pilotoinnin ja kokeilut. Esimerkiksi ammatillisesti suuntautuneet koulutukset on tuotu osaksi kotoutumista. Lisäksi parhaillaan pilotoidaan nk. tulokseen perustuvien hankinto-

jen mallia, jossa palvelun tuottaja saa korvauksen työstään saavuttaessaan ennalta sovittuja tuloksia (määrällisesti ja laadullisesti).

Työ- ja elinkeinoministeriö jakaa hankintamäärärahat ELY-keskuksille. ELY-keskukset yhdessä TE-toimistojen kanssa - muita sidosryhmiä, asiantuntija- ja viranomaistahoja, elinkeinoelämää, järjestöjä yms. kuullen - ennakoivat ja arvioivat alueensa koulutustarpeet sekä laativat hankintasuunnitelmat, joiden perusteella hankintoja tehdään. ELY-keskuksilla on harkintavaltaa sen suhteen, mitä vähimmäisvaatimuksia ja laadun arviointikriteerejä käytetään hankintojen kilpailutuksessa, jotta koulutustarjontaa vastaisi mahdollisimman hyvin alueen työmarkkinoiden tarpeita ja täydentäisi olemassa olevaa palvelutarjontaa. Työ- ja elinkeinohallinto siirtyy vuoden 2016 aikana käyttämään valtionhallinnon yhteistä sähköistä hankintajärjestelmää, ja siirron yhteydessä ELY-keskusten käytäntöjä yhdenmukaistetaan hankintaprosessin toteutuksessa. Alueellisten tarpeiden vaatimaa joustovaraa ei kuitenkaan rajoiteta.

Koulutuksen järjestäjät pitävät kotoutumiskoulutuksen toteuttamista hankintatoimintana ongelmallisena erityisesti koulutuksen laadun näkökulmasta. Koulutuksen järjestäjien mukaan hintakilpailu ja toiminnan epävarmuus vähentävät halukkuutta panostaa maahanmuuttajien koulutuksen kehittämiseen ja heikentävät mahdollisuuksia hyödyntää kehittämistyön tuloksia. Toimintamallin ei myöskään katsota kannustavan pitkäjänteiseen ja järjestelmälliseen työnantajayhteistyöhön. Lisäksi tarjouspyyntöjen teko, valituskierrokset ja sopimusten teko syövät maahanmuuttajien koulutuksen järjestäjien voimavaroja ja viivästyttävät koulutusten aloittamista.

Kotoutumiskoulutusta kehitettiin vuosina 2011–2013 Osallisena Suomessa -hankkeessa. Hankkeen arvioinnissa punnittiin järjestämislupapohjaiseen järjestelmään siirtymistä, mutta katsottiin kuitenkin, että työvoimakoulutuksena toteutettavan koulutuksen joustavuus ja läheisyys työelämään ovat nykyjärjestelmän keskeisiä etuja.

Osallisena Suomessa -hankkeen aikana ja myös muussa kehittämistyössä on vahvasti nostettu esiin tarve yksilöllisempään koulutuspolun räätälöintiin, mahdollisuuteen yhdistää kotoutumiskoulutusta ja ammatillista koulutusta sekä arjessa tapahtuvaa kielitaidon harjoittelua. Osallisena Suomessa -hankkeen päätelmissä suositeltiin, että kotoutumisen alkuvaiheeseen rakennettaisiin pysyvällä pohjalla lyhyempikestoinen yhteiskuntaan orientoiva jakso, joka voitaisiin osin toteuttaa kansalaisjärjestöjen ja maahanmuuttajayhteisöjen toimesta, ja jossa myös esim. kunnat ja valtion viranomaiset voisivat esittäytyä. Näitä maahanmuuton alkuvaiheen orientoivia jaksia pilotoidaan nyt valtakunnallisessa Kotona Suomessa -ESR-hankkeessa.

Perusopetus ja lukio-opinnot

Aikuisena voi suorittaa myös perusopetuksen ja lukion oppimäärän. Opinnot voi suorittaa aikuislukiossa, lukiossa tai kansanopistossa. Ne voi suorittaa myös yksityisopiskelijana peruskoulussa, lukiossa ja aikuislukiossa. Jos opiskelijan perusvalmiudet ovat hyvin heikot tai hänellä ei ole lainkaan perusopintoja, hän voi suorittaa ensin aikuisten perusopetuksen alkuvaiheen opinnot tai opintoja. Opiskelijalle laaditaan hänen aikaisempien opintojensa ja osoittamansa osaamisen perusteella henkilökohtainen opinto-ohjelma. Perusopetuksen jälkeen nuoret maahanmuuttajat voivat valmistautua jatko-opintoihin joko perusopetuksen lisäopetuksessa tai muissa valmentavissa ryhmissä. He voivat osallistua myös erilaisiin yleissivistäviin opintoihin aikuisoppilaitoksissa.

Aikuislukioissa tutkintotavoitteisten opiskelijoiden määrä on vähentynyt ja aineopiskelijoiden määrä lisääntynyt viime vuosina. Tämä johtuu pitkälti siitä, että maahanmuuttajat

suorittavat pelkästään suomi toisena kielenä -opintoja tai suomen kielen opintoja yhdistettynä muihin yksittäisiin aineisiin. Kotoutumistuen piirissä olevista maahanmuuttajaopiskelijoista suuri osa saa kotoutumistuen ja korotetut etuudet kotoutumislain omaehtoisten opintojen perusteella. Tämä mahdollisuus on lisännyt aikuisten lukio-opetuksen kysyntää maahanmuuttajien keskuudessa.

Ammatillinen koulutus

Näyttötutkintona suoritettava ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto tai erikoisammattitutkinto on maahanmuuttajalle usein hyvin soveltuva vaihtoehto. Ammatti- ja erikoisammattitutkintoja suorittavien vieraskielisten opiskelijoiden määrä onkin kasvanut. Suhteessa eniten kasvua on tapahtunut sosiaali- ja terveystieteiden ammatittutkinnon suorittajissa, mutta opiskelijamäärissä kasvua on tapahtunut eniten tekniikan ja liikenteen alalla. Vieraskielisten määrien kasvu näkyy erityisesti oppisopimuksena toteutettavassa koulutuksessa. Kasvu on keskittynyt tekniikan ja liikenteen alalle, matkailu-, ravitsemis- ja talousalalle, yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon alalle sekä sosiaali-, terveys- ja liikunta-alalle. Sen sijaan laskua on ollut luonnonvara- ja ympäristöalalla sekä luonnontieteiden alalla.

Vapaa sivistystyö

Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa opiskelee merkittävä määrä vieraskielisiä opiskelijoita sekä maahanmuuttajille suunnatuissa omissa ryhmissä että kaikille avoimissa ryhmissä. Maahanmuuttajaopiskelijoiden määrä on kasvanut erityisesti suurissa kaupungeissa. Opetushallituksen myöntämät opintoseteliavustukset ovat osaltaan helpottaneet maahanmuuttajien pääsyä vapaan sivistystyön koulutukseen. Opetushallitus teetti vuonna 2015 selvityksen vapaan sivistystyön koulutukseen osallistuvista maahanmuuttajaopiskelijoista. Vapaa Sivistystyö ry:n tekemän selvityksen mukaan kansalais- ja työväenopistoissa opiskeli noin 20 000, kansanopistoissa noin 2 400, kesäyliopistoissa noin 3 000, opintokeskuksissa noin 4 100 ja liikunnan koulutuskeskuksissa noin 50 maahanmuuttajaopiskelijaa. Kaikkiaan vapaan sivistystyön eri oppilaitosmuodoissa opiskeli vuonna 2015 noin 30 000 maahanmuuttajaopiskelijaa.

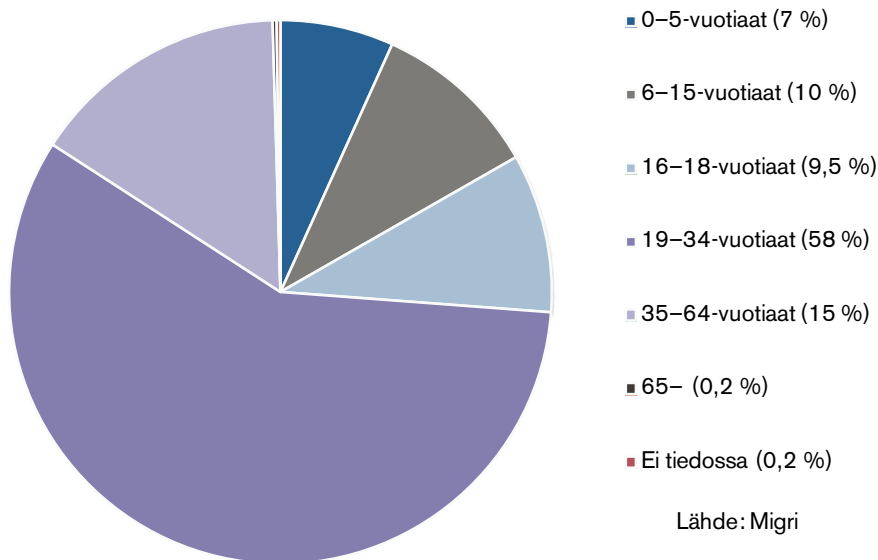
Korkeakoulut

Suomalaisissa korkeakouluissa opiskeli vuonna 2014 noin 20 000 ulkomaista tutkinto-opiskelijaa. Englanninkielisiä alempaan tai ylempään korkeakoulututkintoon johtavia ohjelmia on reilut 500. Tutkinto-opiskelijoiden lisäksi ulkomaan kansalaisia opiskelee avoimessa korkeakoulutuksessa, täydennyskoulutuksessa, työvoimakoulutuksessa ja erityisesti maahanmuuttajille tarkoitettussa ammattikorkeakoulujen valmentavassa koulutuksessa. Työvoimakoulutuksena on toteutettu täydennyskoulutuksia korkeasti koulutetuille maahanmuuttajille mm. lääkäreille, sairaanhoitajille, arkkitehteille jne. Näiden lisäksi Suomessa opiskelee ulkomaalaisia vaihto-opiskelijoita. Korkeakoulujen tukipalvelut ovat kattavasti saatavilla myös englanniksi. Suurimpana kansainvälisten opiskelijoiden haasteena on työllistyminen tutkinnon suorittamisen jälkeen, sekä tähän suoraan liittyen, puutteellinen suomen ja/ tai ruotsin kielen taito. Tällä hetkellä vain reilu puolet korkeakoulututkinnon suorittaneista työllistyy Suomeen tutkinnon suorittamisen jälkeen.

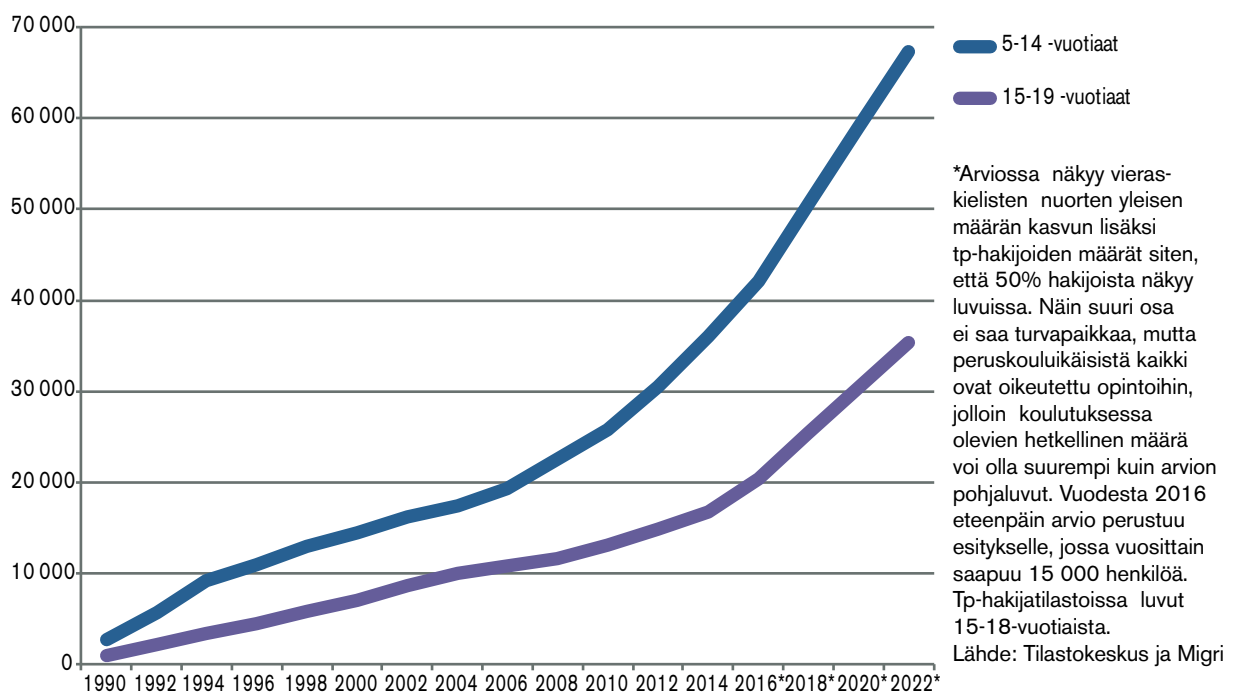
Aikuisten turvapaikanhakijoiden mahdollisia koulutuspolkuja on kuvattu kaaviolla liitteessä 2.

2.3 Arvio turvapaikanhakijoiden vaikutuksista oppilas- ja opiskelijamääriin

Vuoden 2015 aikana Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoiden ikäjakauma osoittaa, että heistä 84 % on alle 34-vuotiaita. Tähän ikäryhmään kuuluvilla on lähtökohtaisesti hyvät mahdollisuudet integroitua onnistuneesti osaksi suomalaista yhteiskuntaa, koulutautua, opiskella ja työllistyä. Ikäjakauma näkyy kuviossa 2.

Kuvio 2. Vuonna 2015 Suomeen saapuneiden turvapaikanhakijoiden ikäjakauma.

Kuvio 3. Vieraskieliset 5–19-vuotiaat vuosina 1990–2014 sekä arvio* vuodesta 2014 eteenpäin.

Vuonna 2015 maahan saapuneiden turvapaikanhakijoiden koulutus- ja osaamistasosta ei ole vielä kattavasti tietoa. Yksittäisissä kunnissa ja vastaanottokeskuksissa on tehty erilaisia kartoituksia tiedon selvittämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriö on yhteistyössä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa toteuttanut aikuisten osaamiskartoituskyselyn, jota pilotoidaan helmikuun 2016 aikana vastaanottokeskuksissa. Pilotoinnin yhteydessä saatujen kokemusten perusteella kyselyä kehitetään siten, että se voidaan ottaa valtakunnallisesti käyttöön kaikissa vastaanottokeskuksissa. Näin ollen jatkossa turvapaikkaa hakevien maahantulijoiden koulutustasosta saadaan kattavammin tietoa koulutuksen ennakoinnin ja suunnittelun pohjaksi. Keväällä 2016 osaamiskartoituksesta saadut tiedot muodostavat kattavan pohjan koulutusjärjestelmän ennakoinnin tueksi. Osaamiskartoitusdata osoittaa turvapaikanhakijoina maahan saapuvien opintopolkujen avauspisteitä, mutta myös sen, kuinka nämä opiskelijavirrat tulevat etenemään seuraavien vuosien aikana.

2.4 Opettajatarve

Opettajaennakoinnissa käytetyt suomen- ja ruotsinkielisessä opetuksessa olevien oppilaiden määrät ovat yhteensä 348 000 (toteutuma vuonna 2013) ja 380 000 (arvio vuonna 2028), eli oppilasmääriin arvioidaan kasvua 32 000. Turvapaikanhakijoiden määrä on kokonaisuuden kannalta pieni, mutta joka tapauksessa sisällytetty kasvuarvioon. Lisääntynyt turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien määrä alle kouluikäisissä lapsissa ja oppilaisissa lisää opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen tarvetta sekä resurssitarvetta erityisopetukseen, suomi ja ruotsi toisena kielenä -opetuksen sekä oman äidinkielen ja uskonnon opetukseen. Turvapaikanhakijatilanne vaikuttaa myös lastentarhanopettajatarpeeseen sekä muuhun varhaiskasvatuksen henkilöstön tarpeeseen. Opettajatarve-ennakoinnissa havaitut kasvutarpeet opettajien määrässä on pääosin huomioitu ehdotuksissa yliopistojen opettajankoulutustavoitteiksi tulevalle sopimuskaudella.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on vuodesta 2009 lähtien tukenut varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, lukiokoulutuksen sekä ammatillisen perus- ja lisäkoulutuksen piirissä työskentelevän maahanmuuttajataustaisen opetus-, ohjaus- ja neuvontahenkilöstön tai maahanmuuttajien koulutuksessa toimivan vastaavan henkilöstön valmentavaa tai pätevöittävää koulutusta sekä täydennyskoulutusta. Vuosina 2009–2015 on käynnistynyt 55 Specima-täydennyskoulutushanketta. Koulutuksen aloittaneita on yhteensä noin 1 300.

Näiden koulutusten tavoitteena on ollut edistää ja tukea maahanmuuttajataustaisten opettajien ja kasvattajien hakeutumista pätevytykseen suomalaisten tutkintovaatimusten mukaisesti. Koulutusten laajuudet vaihtelevat: osalla opiskelijoista on jo opettajan pätevyys lähtömaassa, osa on hakeutumassa alalle.

Pätevöittävien koulutusten tavoitteena on hankkia opettajan kelpoisuus. Koulutuksia on tarjottu korkeakoulutetuille maahanmuuttajille, jotka ovat hakeutumassa alalle (mm. opettajan pedagogiset opinnot 60 op), mutta myös henkilöille, joilla on opettajan rinnastuspäätös koulutuspäätöksen mukaisesti, esim. 15 op. Lisäksi on toteutettu mm. monialaisia opintoja ja opinto-ohjaajaksi pätevöittäviä opintoja.

Täydennyskoulutus on yleensä tarkoittanut muita lyhytkestoisempia koulutuksia suomalaisille ja maahanmuuttajataustaisille opettajille. Koulutusten tavoitteena on tyypillisesti ollut lisätä monikulttuurisessa opetus- ja ohjaustyössä toimivan opetus- ja ohjaushenkilöstön valmiuksia kohdata ja ohjata eri kulttuureista tulevia oppijoita sekä tunnistaa ohjaukseen ja oppimiseen liittyviä tavoitteita ja tarpeita. Maahanmuuttajille suunnatut koulutukset ovat pitäneet pääsääntöisesti sisällään myös suomen kielen opetusta, harjoittelua ja esimerkiksi tieto- ja viestintätekniikan koulutusta.

Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti kesäkuussa 2015 selvityksen Specima-täydennyskoulutuksen toimivuudesta ja vaikuttavuudesta¹. Selvitystä koskeva loppuraportti valmistuu maaliskuussa 2016.

2.5 Tulkki- ja kääntäjäkoulutus

Yliopistoissa voi opiskella käännöstiedettä sekä kääntämistä ja tulkkausta pääaineena tai sivuaineena ainakin englannin, espanjan, italian, ranskan, ruotsin, saksan, suomen ja venäjän kielissä. Joissakin tutkinnoissa voi erikoistua esim. lain ja hallinnon tekstien kääntämiseen, kaunokirjallisuuden kääntämiseen, av-kääntämiseen, tekniikan kääntämiseen, käännösteknologiaan tai tulkkausääntämiseen. Painotukset ja kielet vaihtelevat yliopistoittain. Mm. Helsingin yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia on järjestänyt ajoittain kääntäjien ja tulkkien täydennyskoulutusta.

Ammattikorkeakouluissa annetaan humanistisen alan ammattikorkeakoulututkintoon, tulkki (amk) johtavaa koulutusta ja humanistisen alan ylempään ammattikorkeakoulututkintoon johtavaa koulutusta, tulkki (ylempi amk). Ammattikorkeakoulututkintoon johtava koulutus on laajuudeltaan 210 opintopistettä (3,5 vuotta). Ammattikorkeakoulututkintoon johtavaa tulkkikoulutusta annetaan viittomakielessä ja asioimistulkkauksessa.

Asioimistulkkipikokoulutusta annetaan Diakonia-ammattikorkeakoulussa, lisäksi Humanistinen ammattikorkeakoulu suunnittelee koulutuksen avaamista toimilupansa sisällä. Työkielinä ammattikorkeakoulututkintoon johtavassa koulutuksessa ovat mm. arabia, dari, persia (farsi), kurdi (sorani), turkki, kiina (mandariini) tai somali. Toinen työkieli on aina suomi. Kielet vaihtelevat vuosittain työelämän tarpeen mukaan. Hakijan on osattava suomea ja yhtä työkielistä. Koulutuksen sisällöissä keskitytään tulkkaukseen ja kääntämiseen, tulkin ammatilliseen työnkuvaan ja ammattietiikkaan. Opintoihin kuuluu myös työkielten ja -kulttuurien sekä erityisesti suomalaisen yhteiskunnan ja sen palvelurakenteen opintoja. Tutkintoon sisältyy ohjattua tulkkauksen käytännön harjoittelua.

Asioimistulkin ammattitutkinnon voi suorittaa kuudessa aikuiskoulutuskeskuksessa. Vuonna 2013 tutkintoja suoritettiin 158. Kielet ovat seuraavat: venäjä, arabia, persia (farsi), kurdi (sorani), somali, puola, albania, viro, ranska, turkki, espanja, thai, dari, norja, bosnia, unkari, pashto, serbokroaatti, vietnam, romanian, englanti, japani, kiina, kreikka, kurdi (kurmandzi), saksa, portugali, azeri, burma, latvia, liettua, serbia, swahili, tamili ja tsekki.

Tampereen Aikuiskoulutuskeskuksessa on mahdollisuus suorittaa oikeustulkkauksen erikoisammattitutkinto, joka on käynnistynyt pilottiryhmäkoulutuksena 2015 ja 2016. Tutkintokieliä ovat arabia, venäjä, englanti, persia ja viro. Tutkinto suoritetaan noin puolessatoista vuodessa. Opetushallitus perustaa oikeustulkkipikokoulutuksen ja ylläpitää sitä 1.4.2016 alkaen.

¹ Opetus-, ohjaus- ja neuvontahenkilöstön Specima-täydennyskoulutuksen arviointi. Väiliraportti 13.11.2015.

3 Kipupisteet ja toimenpide-esitykset

3.1 Perusopetuksen päättövaiheessa maahan tulleet nuoret ja oppivelvollisuusiän ylittäneet

Suomeen tuli vuonna 2015 noin 3 000 16–18-vuotiasta turvapaikanhakijaa. He ovat pääasiassa yksin tulleita alaikäisiä (noin 2 800), joista noin 90 % saa tämän hetken arvion mukaan oleskeluluvan. Hakemukset käsitellään nopeutetusti. Oppivelvollisuusikäiset pääsevät perusopetukseen tai siihen valmistavaan opetukseen. Osalla oppivelvollisuusiän loppuvaiheessa maahan tulleista on hyvin puutteellinen koulutustausta, joten on odotettavissa, että oppivelvollisuusiän päättyessä perusopetuksen suorittaminen jää kesken. Yhteensä perusopetuksen täydentämistarpeessa olevia, oppivelvollisuusiän ylittäneitä nuoria arvioidaan olevan vuonna 2016 noin 2 600.

Maahanmuuttajien, joilla on puutteita perusasteen opinnoissa, tulisi pystyä opiskelemaan kokopäiväisesti ja tehokkaasti, saada erityisesti intensiivistä suomen tai ruotsin kielen opetusta ja osin myös luku- ja kirjoitustaidon opetusta. Koulutuspolkujen tulisi olla sujuvia eikä umpiperiä saisi syntyä. Tällä hetkellä järjestelmä ei vastaa näihin tarpeisiin.

Yhtenä ongelmana on, että työmarkkinatukea voi saada enintään 24 kuukautta opintokokonaisuutta kohden. Jos perustaidot ovat puutteelliset, ei tämä aika riitä perusopetuksen suorittamiseen. Tilannetta hankaloittaa se, että opintotukea ei tällä hetkellä saa lainkaan peruskouluopintoihin muutoin kuin kansanopistoissa.

- 1 Selvitetään pikaisesti, onko perusopetuksen järjestäjillä riittävät valmiudet järjestää jo syksystä 2016 lukien tarvittava määrä perusopetusta tai perusopetukseen valmistavaa opetusta oppivelvollisuusiän ylittäneille maahanmuuttajille. Lisätään tarvittaessa aikuisten perusopetuksen järjestämislupien opiskelijamääriä.
- 2 Toteutetaan aikuisten perusopetuksen uudistaminen siten, että tuntijako, opetussuunnitelman perusteet ja rahoitus uudistetaan. Aiemmin irrallinen työvoimakoulutuksena järjestetty luku- ja kirjoitustaidon opetus kytetään osaksi aikuisten perusopetusta. Opiskelijan henkilökohtaiset opintopolut rakennetaan tehokkaiksi ja tarpeen mukaisiksi osaamisen tunnistamisen kautta. Uusi aikuisten perusopetuksen tuntijako hyväksytään kesällä 2016, jonka jälkeen Opetushallitus antaa uudet aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Tavoitteena on muodostaa lisääntyneen maahanmuuton tarpeita vastaava, nykyisten erillään toteutettavien koulutusten päällekkäisyydet poistava ja koulutusta tehostava kokonaisuus, joka valmistuu vuonna 2017 ja otetaan käyttöön vuonna 2018. Varmistetaan uudistuksen yhteydessä, että käytettävissä on riittävästi osaavaa opetushenkilöstöä.

- 3 Opetussuunnitelman perusteet laaditaan siten, että niiden pohjalta laadittavat paikalliset opetussuunnitelmat ottavat huomioon erilaajuisesti ja erikoosteisesti eri kohderyhmien tarpeet. Aikuisten perusopetukseen sisällytetään tutustumisjaksoja työelämään. Mahdollistetaan joustavampi siirtyminen toisen asteen ammatilliseen koulutukseen siten, että perusopetuksen oppimäärän valinnaisiin opintoihin ohjataan sisällyttämään ammatillisia opintoja.
- 4 Tehostetaan perusopetuksen valmistavan opetuksen ja aikuisten perusopetuksen järjestämistä kytkemällä rahoitus nykyistä tarkemmin toteutuneen opetuksen määrään. Puretaan rahoitusjärjestelmän esteet opetuksen tehokkaalle käynnistämiseksi. Rahoituslain muutos tulee voimaan vuoden 2017 alusta.
- 5 Selvitetään oikeuskanslerin päätöksen mukaisesti perusopetukseen valmistavan opetuksen opettajien kelpoisuuden määrittelyn ja opettajien lisäkoulutuksen tarve.
- 6 Selvitetään oikeuskanslerin päätöksen mukaisesti, tulisiko perusopetuslakiin sisällyttää velvollisuus järjestää perusopetukseen valmistavaa opetusta ottaen huomioon myös kansainvälisistä sopimuksista johtuvat velvoitteet taata jokaiselle lapselle oikeus perusopetukseen. Lisäksi selvitetään, miten maahanmuuttajalasten ja -nuorten osalta oppilashuoltoa ja muita opetuksen tukitoimia voidaan tehostaa.
- 7 Pidennetään työttömyysetuudella tuetun omaehtoisen koulutuksen tukiajan kestoa sellaisissa tapauksissa, jossa perusopetuksen suorittaminen jäisi muutoin kesken. Muutetaan opintotukilakia siten, että oppivelvollisuusiän ylittäneet ja aikuisten perusopetukseen osallistuvat voivat saada opintotukea päätoimisiin perusasteen opintoihin.

3.2 Traumatisoituneet oppilaat ja opiskelijat, opiskeluhuolto ja tuki

Moni turvapaikanhakija tulee kriisialueilta ja erittäin vaikeista olosuhteista. Useilla on takanaan myös traumatisoivia kokemuksia. Siksi monet turvapaikanhakijalapset ja -nuoret tarvitsevat tukea turvallisuuden kokemuksen palauttamisessa ja uuteen ympäristöön sopeutumisessa. Lisäksi myös monet aikuiset tulijat saattavat tarvita henkilökohtaista tukea.

Oppilailla on lakisääteinen oikeus yksilökohtaiseen opiskeluhuoltoon. Opiskeluhuoltoa toteutetaan monialaisena yhteistyönä ja oppilaiden ja huoltajien osallisuudesta huolehtien. Lasten ja nuorten sekä perheiden yksilölliset tarpeet ja edellytykset ohjaavat tuen järjestämistä. Oppilaalle on järjestettävä mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti psykologin tai kuraattorin kanssa viimeistään seitsemäntenä oppilaitoksen työpäivänä sen jälkeen, kun oppilas on tätä pyytänyt. Kiireellisessä tapauksessa mahdollisuus keskusteluun on järjestettävä samana tai seuraavana työpäivänä. Opiskeluhuolto oikeutena ja toimintana on uutta monille toisenlaisesta kulttuurista Suomeen saapuville.

Ammatillisiin oppilaitoksiin tulee perinteisesti koulutuksen ja hyvinvointitaitojen periytymisen takia suhteessa enemmän niitä nuoria, joilla on haasteita hyvinvoinnin kanssa. Tältä osin oppilaitosten haasteet kasvavat entisestään kasvavan maahanmuuttajien määrän vuoksi.

- 8 Oppilaitoksissa annetaan oppilaan oikeuksista ja käytettävissä olevista opiskeluhoitolpalveluista ymmärrettävästi tietoa oppilaille ja huoltajille sekä opiskelijoille esiopetuksessa, perusopetuksessa, lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa. Tarvittaessa käytetään tulkkaus- ja käännöspalveluita. Opetushallitus laatii tukimateriaalin oppilas- ja opiskelijahuoltoon ja oppilaitosten turvallisuuteen liittyvistä seikoista.
- 9 Opetushallitus kohdentaa opetustoimen henkilöstökoulutusta opiskeluterveydenhuollon henkilökunnalle sekä opetushenkilökunnalle traumaattisia kokemuksia kohdanneiden tunnistamiseen, kohtaamiseen sekä edelleen ohjaukseen. Hyödynnetään tutkimustietoa sekä Helsingin Diakonissalaitoksen Kidutettujen kuntoutuskeskuksen ja Oma tie -projektin kokemuksia.
- 10 Varmistetaan riittävä osaaminen vieraskielisten oppilaiden oppimisvaikeuksien tunnistamiseen.
- 11 Opetus- ja kulttuuriministeriö laatii selvityksen eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolain toteutumisesta kevätistuntokaudella 2018. Selvityksessä otetaan huomioon erityisesti maahanmuuttajataustaisten oppilaiden saamat palvelut.

3.3 Pitkät reitit koulutukseen ja työelämään

Maahanmuuttajien reitit koulutukseen ja työelämään ovat pitkiä, sisältävät tyhjäkäyntiä, päällekkäisyyksiä ja joskus myös epätarkoituksenmukaisia opintoja. Sopivaan kotoutumiskoulutukseen² pääsyä voi joutua odottamaan. Noin vuoden mittaisen kotoutumiskoulutuksen ja seuraavien koulutusvaiheiden väliin jää usein viiveitä. Lisäksi maahanmuuttajia ohjautuu kotoutumiskoulutusten jälkeisiin koulutuksiin ja kotoutumiskoulutusta korvaaviin koulutuksiin sen perusteella, mitä koulutusta on tarjolla, ei todellisten koulutustarpeiden ja oman osaamis- ja koulutustaustan kannalta tarkoituksenmukaisiin koulutuksiin. Ongelmana on myös, että maahanmuuttajia³ ohjataan kulttuuristen ennako-oletusten pohjalta opintoihin omista toiveista riippumatta. Maahanmuuttajien koulutuspolut saatavat myös katketa tai juuttua erilaisiin valmistaviin koulutuksiin tutkintoon johtavan koulutuksen korkeiden kielitaitovaatimusten vuoksi. Opintojen jaksottaminen ja tauottaminen on haastavaa tilanteissa, joissa koulutukseen osallistuminen on tilapäisesti mahdotonta.

Koulutettujen maahanmuuttajien pääsyä työmarkkinoille hidastaa merkittävästi ole-massa olevan osaamisen tunnistamisen ja aiemmin hankitun osaamisen hyväksilukemisen toimimattomuus, prosessin hitaus ja tietämättömyys tutkinnon tunnistamisen käytännöistä. Pahimmassa tapauksessa korkeakoulutetuilta maahanmuuttajilta edellytetään vastaavan tai suomalaisen tutkinnon suorittamista uudelleen tai heidät ohjataan suorittamaan alempaa suomalaista tutkintoa. Lainsäädäntö on tutkintojen tunnustamisen suhteen hyvä ja joustava. Pakolaisten tutkintojen tunnustamisen tiimoilta tehdään paljon kansain-

² Maahanmuuttajalle tehdään työ- ja elinkeinotoimiston tai kunnan toimesta alkukartoitus, jossa selvitetään hänen koulutustaan, osaamistaan, yleistä elämäntilannettaan ja omia toiveitaan ja suunnitelmiaan. Kotoutumista edistävät toimenpiteet kirjataan kotoutumissuunnitelmaan. Henkilön toimeentulo turvataan joko työmarkkinatuella (TE-toimiston asiakkaat) tai toimeentulotuella (kunnan asiakkaat). Noin vuoden kestävä kotoutumiskoulutus on yleensä kotoutumissuunnitelman keskeinen osa. Kotoutumiskoulutus toteutetaan pääsääntöisesti työvoimakoulutuksena, mutta myös omaehtoisena koulutuksena. Se sisältää suomen/ruotsin kielen opintoja, yhteiskunnallisia ja työelämässä tarvittavia taitoja sekä työelämäjakson.

³ Mm. Tuuli Kurki 2014 Maahanmuuttajat ja prekarisoiva koulutuspolitiikka

välistä yhteistyötä, mm. EU-tasolla (komissio koordinoi) sekä UNESCO:n ja Euroopan neuvoston puitteissa. Opetushallitus on koonnut materiaalia eri kohdemaista (mm. Irak, Viro, Venäjä, Somali, Syyria, Kiina, Turkki) ja kouluttanut TE-hallintoa. Nykytilanteessa haasteena on nopeasti kasvanut hakemuskäärä ja tiedontarve ko. maissa suoritetuista tutkinnoista. Esimerkiksi Syyriassa ja Iranissa suoritettuja tutkintoja koskevien hakemusten määrä on lähes kaksinkertaistunut vuodessa. Lisäksi Irakissa suoritettuja tutkintoja koskevia hakemusten osalta on odotettavissa kasvua. Hakemusten käsittely on työlästä, sillä tietoa tutkintojen suoritusmaista on vaikea saada. Hakemusten lisäksi erilaiset tietopyynnöt ja kansainvälinen yhteistyö työllistävät aiempaa enemmän. Ongelmana on lisäksi, että tutkintojen täydentämiseen ei aina ole tarjolla soveltuvaa koulutusta.

Korkeakouluissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa koulutettavat tulkit ja kääntäjät ovat avainasemassa uudessa tilanteessa, jossa Suomeen on lyhyen ajan sisällä tullut runsaasti vieraskielistä väestöä. Riittävien tulkki- ja kääntäjäpalvelujen turvaamiseksi tulkkeja ja kääntäjiä tulisi kouluttaa lisää. Tulkkeja on tällä hetkellä riittämättömästi erityisesti kielissä (esim. arabia), joiden puhujia on turvapaikanhakijoiden joukossa. Tarvetta on tutkintokoulutuksen lisäksi nopeammille ja joustavammille täydennyskoulutusratkaisuille.

- 12 Nopeutetaan oleskeluluvan saaneiden koulutuspolkuja madaltamalla kotoutumiskoulutuksen ja sitä seuraavien koulutusten raja-aitoja. Korkeakouluopintoja tai ammatillisia opintoja suorittaneet ohjataan mahdollisimman nopeasti heille tarkoituksenmukaiseen täydentävään koulutukseen. Ohjauksessa hyödynnetään nykyistä paremmin koulutusorganisaatioiden asiantuntemusta.
- 13 Kotoutumiskoulutuksen keskeisenä, kaikille yhteisinä sisältöinä ovat kieliopinnot, suomalainen yhteiskunta ja työelämä sekä kouluttautumismahdollisuudet. Näiden yhteisten opintojen jälkeen opinnot eriytyvät kohderyhmittäin tavoitteena mahdollisimman nopea integroituminen tavallisiin opetusryhmiin. Koulutus suunnitellaan siten, että ensimmäisen moduulin lopussa voidaan suorittaa yleisten kielitutkintojen suomen/ruotsin kielen perustason testi. Tämän jälkeen koulutus henkilökohtaistetaan siten, että peruskielitaitoa tarvitsevat saavat kielikoulutuksen 2–4 moduulit, muille tarjotaan esimerkiksi ammattialapainotteisesti suuntautunutta kielenopetusta, ohjattua työ-/kieliharjoittelua, verkko-opetusta jne. Kotoutumiskoulutuksen moduulien mukaisia tai vastaavia opintoja voi aloittaa jo vastaanottokeskuksissa. Tässä hyödynnetään opettajien ammattitaitoa.
- 14 Korkeakoulu osallistuvat varhaisessa vaiheessa korkeakoulutettujen maahantulijoiden osaamisen tunnistamiseen sekä ohjaamaan henkilöitä jatkokoulutukseen ja työelämään. Vastuukorkeakoulutoiminnan pilotit käynnistetään Metropolia ammattikorkeakoulussa ja Jyväskylän yliopistossa tammi-helmikuussa 2016. Vastuukorkeakoulutoiminnan tavoitteena on nopeuttaa ja sujuvoittaa maahan tulleiden ja maassa jo olevien kansainvälisten henkilöiden korkeakouluopintoihin pääsyä. Vastuukorkeakoulu tuntevat alueen ja koko valtakunnan tutkinto- ja täydennyskoulutusmahdollisuudet ja osaavat ohjata henkilöt oikeille koulutuspoluille. Vastuukorkeakoulu toimivat yhteistyössä Opetushallituksen, vastaanottokeskusten sekä TE-toimistojen kanssa. Pilottitoiminnan tavoitteena on löytää valtakunnallisesti toimiva malli, joka olisi sovellettavissa muihinkin korkeakouluihin.

- 15 Vieraskielisen koulutuksen opiskelijavalintoja kehitetään ottaen huomioon maahanmuuttajataustaisten pääsymahdollisuudet korkeakoulutukseen.
- 16 Tutkintojen tunnustamistyöhön Opetushallitukseen kohdennetaan lisäresursseja eri tahoilta tulevien lisääntyvien tiedustelujen, hakemusmäärien sekä hakemusten edellyttämän suuren työmäärän vuoksi. Tutustutaan kansainvälisiin maahanmuuttajien osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen malleihin tapauksissa, joissa hakija ei syystä tai toisesta pysty todistamaan osaamistaan tutkintotodistuksella. Ulkomailla hankitun ammatillisen osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen kehitetään valtakunnallisia malleja ja toimintatapoja.
- 17 Selvitetään ammattikorkeakouluissa tarjottavien valmentavien opintojen vaikutusta tutkintotavoitteiseen koulutukseen sisäänpääsyyn. Arvioinnin yhteydessä kiinnitetään huomiota erityisesti korkeakouluopintoihin etenemisen esteisiin. Identifioitujen ongelmakohtien pohjalta luodaan valmentavien opintojen suositukset korkeakouluille. Selvitetään, ja tarvittaessa avataan, maahanmuuttajien valmentavan koulutuksen käyttömahdollisuudet korkeakouluopintojen aikaisina integroituna kieliopintoina. Varmistetaan se, että ammattikorkeakoulujen valmentavan koulutuksen tarjonta on riittävää ja aloittaisesti kattavaa. Lisätään kieliopintoja valmentavan koulutuksen sisällä siten, että opintojen jatkaminen korkeakoulussa helpottuu. Korkeakoulut huolehtivat siitä, että ammattikorkeakoulujen valmentava koulutus toimii jatkossakin väylänä myös yliopisto-opintoihin.
- 18 Lisätään ja uudistetaan tulkki- ja kääntäjäkoulutusta, laajennetaan tarvittaessa kielivalikoimaa ja lisätään täydennyskoulutusta.
- 19 Jos kotoutumiskoulutukseen osallistuvalla on alle kouluikäisiä lapsia, huolehditaan siitä, että lapsille tarjotaan varhaiskasvatuspaikka.

3.4 Ammatilliseen koulutukseen pääsy ja koulutussopimus

Suuri osa aikuisista myönteisen oleskeluluvan saaneista turvapaikanhakijoista tarvitsee ainakin jossain määrin ammatillisen osaamisen kehittämistoimia sijoittuakseen työmarkkinoille. Osalla tarpeeseen voidaan vastata esimerkiksi tutkinnon osilla, osa tarvitsee koko tutkinnon ja osa tarvitsee varsin kattavia tukitoimia työmarkkinoille siirtymisen edistämiseksi. Riittävä suomen tai ruotsin kielen taito on pääsääntöisesti edellytys opinnoissa etenemiselle ja työllistymiselle.

Työvoimakoulutuksena toteutettavaan kotoutumiskoulutukseen voi sisältyä joitakin ammatillisesti suuntautuneita osioita ohjauksen, kielenoppimisen ja työharjoittelun lisäksi. Kotoutumiskoulutuksen rinnalla tai sen jälkeen maahanmuuttajat voivat pyrkiä ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavaan (VALMA) koulutukseen. Koulutuksen tavoitteena on täydentää ja syventää opetuskielen taitoa, parantaa opiskeluvalmiuksia sekä tukea siirtymistä jatko-opintoihin, ensisijaisesti ammatilliseen peruskoulutukseen. Koulutus soveltuu maahanmuuttajien ja myönteisen oleskelulupapäätöksen saaneiden turvapaikan hakijoiden koulutustarpeisiin siinä vaiheessa, kun kotouttamiskoulutuksessa tai muilla tavoin on jo hankittu kielitaitoa.

Maahanmuuttajat voivat siirtyä suoraan suorittamaan ammatillista tutkintoa tai sen osia, mikäli tähän on riittävät edellytykset ja he ovat läpäisseet koulutuksen valintakriteerit. Näyttötutkintona suoritettavan oppilaitosmuotoisen ammatillisen peruskoulutuksen

ja ammatillisen lisäkoulutuksen yhteyteen on lisätty mahdollisuus opiskelivalmiuksia parantavien opintojen (opva) suorittamiseen. Opva-opintojen tarkoituksena on mahdollistaa näyttötutkinnon suorittaminen myös niille henkilöille, joilla on puutteelliset opiskelutaidot tai puutteita esimerkiksi tietoteknisissä taidoissa tai kielitaidossa. Opintojakso voi kestää korkeintaan puoli vuotta ja se voidaan jaksottaa osiin koko opintojen ajalle.

Ammatillisen koulutuksen reformissa on tarkoitus luoda ja ottaa käyttöön uusi koulutusopimusmalli, joka mahdollistaa joustavat polut työpaikalla tapahtuvan oppimisen edistämiseen ja tutkinnon suorittamiseen käytännönläheisesti. Ensisijaisesti hyödynnetään nykyisiä ammatillisen koulutuksen mahdollistamia vaihtoehtoja (Valma-koulutus, työssäoppiminen, oppisopimuskoulutus). Ministerin asettamat selvityshenkilöt luovuttavat ehdotuksensa koulutusopimusmalliksi ministeriölle 28.2.2016.

- 20 Lisätään maahanmuuttajille suunnattua ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavaa koulutusta sekä tutkintotavoitteista koulutusta, erityisesti näyttötutkintoja ja siihen kytkeytyvää opiskelivalmiuksia parantavaa koulutusta. Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavaa koulutusta laajennetaan tarvittaessa uusille koulutuksen järjestäjille.
- 21 Kevään 2016 aikana käynnistetään pilottihankkeita, joissa koulutusopimusmallia kehitetään soveltumaan erityisesti maahanmuuttajien tarpeisiin. Pilottihankkeista saatuja kokemuksia hyödynnetään ammatillisen koulutuksen lainsäädännön uudistamisessa.
- 22 Ammattiosaajan työkykypassia kehitetään maahanmuuttajien tarpeisiin soveltuvaksi.

3.5 Suomen/ruotsin kielen taidon puutteelliset täydentämismahdollisuudet

Lukiokoulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa ja korkeakouluissa kieliopinnot järjestetään pääasiassa valmistavassa/valmentavassa koulutuksessa ennen varsinaisia tutkinto-opintoja. Mahdollisuudet kielitaidon täydentämiseen opintojen aikana vaihtelevat oppilaitoksittain ja korkeakouluittain. Työelämässä olevien mahdollisuudet kielitaidon täydentämiseen ovat vähäiset.

Varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja perusopetuksessakaan kaikki maahanmuuttajat eivät saavuta riittävää suomen/ruotsin kielen taitoa. Oikeutta varhaiskasvatukseen ei usein hyödynnetä, vaikka se olisi tärkeää kielenoppimisenkin kannalta.

Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavassa koulutuksessa edellytetään opetuskielen tasoa A2.2. Jotta ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavasta koulutuksesta voidaan siirtyä välittömästi tutkintotavoitteeseen koulutukseen ja edetä opinnoissa, tulee opetuskielen taidon olla tasoa B1.1.

Ammattikorkeakoulujen valmentavassa opetuksessa aloittavalla opiskelijalla edellytetään pääsääntöisesti opetuskielen taidon olevan tasoa B.1.1.

- 23 Edistetään lasten osallistumista varhaiskasvatukseen suomen /ruotsin kielen taidon kehittymisen varmistamiseksi ja tuetaan lasten suomen / ruotsin kielen oppimista varhaiskasvatuksessa. Perheen kotoutumissuunnitelmaan liitetään aina perheen alle kouluikäisten lasten varhaiskasvatuksen ja/tai esiopetuksen järjestäminen ja painotetaan kielenopiskelun merkitystä.

- 24 Tuetaan varhaiskasvatuksen kerhotoiminnan järjestämistä jo vastaanottokeskuksissa ja edistetään avointen varhaiskasvatuspalveluiden tarjontaa kunnissa. Vastaanottokeskusten ohjaajien rekrytoinneissa huomioidaan opetuksen tarpeet.
- 25 Mahdollistetaan ammatilliseen tutkintotavoitteiseen koulutukseen nyt vaadittavasta B1.1-kielitaitotasosta joustaminen ottaen huomioon, että kotoutumiskoulutuksen päättävistä vain noin neljännes saavuttaa tämän kielitaitotason. Opintojen aikaista suomen tai ruotsin kielen opetusta ja ohjauksellista tukea vahvistetaan. Kielenopetusta integroidaan osaksi muuta opiskelua ja työpaikalla tapahtuvaa opiskelua.
- 26 Ammattikorkeakoulujen valmentavassa koulutuksessa mahdollistetaan kielitaidon kehittyminen ainakin tasolle B2.2. asti sen varmistamiseksi, että opiskelija pystyy valmentavan koulutuksen jälkeen opiskelemaan tutkintotavoitteisessa koulutuksessa. Lisäksi on huomioitava, että valmentavien opintojen laajuuden on oltava sellainen, että opinnot tosiasiallisesti edistävät opiskelijoiden pääsyä korkeakouluun.
- 27 Korkeakoulujen valmius tarjota suomen ja ruotsin kielen opetusta kansainvälisille opiskelijoilleen ja maahanmuuttajille kartoitetaan keväällä 2016.
- 28 Korkeakoulut järjestävät suomen ja ruotsin kielen intensiivikursseja vieraskielisille opiskelijoilleen ja turvapaikanhakijoille. Kursseja tarjotaan myös lukukausien ulkopuolisena aikana sekä päivä- ja iltatoteutuksena.
- 29 Opettajien peruskoulutukseen sisällytetään riittävästi kielitietoiseen opetukseen valmentavia opintoja. Nykyisille opettajille järjestetään täydennyskoulutusta.
- 30 Edistetään äitien mahdollisuutta osallistua kielikoulutukseen järjestämällä kielikoulutusta niin, että samalla kun äidit osallistuvat kielikoulutukseen lapsille järjestetään varhaiskasvatusta.
- 31 Levitetään tehokkaasti tietoa itsenäisen opiskelun mahdollistavista digitaalisista suomen ja ruotsin kielen oppimateriaaleista (mm. kotisuomessa.fi). Kehitetään adaptiivinen opiskelumateriaali/peli kielen oppimiseen.

3.6 Opettajatarve ja maahanmuuttajataustaisten opettajien vähäisyys

Perusopetukseen valmistavassa opetuksessa sekä suomi ja ruotsi toisena kielenä -opetuksessa toimivien opettajien tarve kasvaa turvapaikanhakijatilanteen vuoksi. On huomattava, että näissä opettajaryhmissä kelpoisuustilanne on jo valmiiksi heikompi kuin muissa opetustehtävissä toimivien. Perus- ja täydennyskoulutuksen lisästarpeet kohdistuvat lastentarhan-, luokan- ja erityisopettajiin sekä suomi ja ruotsi toisena kielenä -opettajiin. Myös oppilaan oman äidinkielen ja uskonnon opetus kasvattaa opettajatarpeita. Osin edellä mainittuihin opettajatarpeisiin voidaan vastata nopeilla, suhteellisen lyhytkestoisilla täydennyskoulutuksilla ja osin tilanne edellyttää opettajien peruskoulutuksen lisäystä.

Erityisen maahanmuuttajien päteväntävän täydennyskoulutuksen (Speciman) toimitusta ja vaikuttavuutta koskevan selvityksen väliraportissa todetaan, että maahanmuuttajataustaisille suunnattuja valmentavia, päteväntäviä ja kelpoisuutta antavaa koulutusta tarvitaan jatkossakin. Toteutumismallien tulee perustua työelämän tarpeiden ja toimintaympäristön muutosten ennakointiin. Koulutuksen rahoituksen tulisi olla jatkuvaa, sillä

vuosittainen rahoituksen hakeminen vaikeuttaa pitkäjänteistä kehittämistyötä. Selvityksen yhteydessä tehtyjen haastattelujen pohjalta näyttää siltä, että maahanmuuttajataustaisten kohdalla pätevöittävien koulutusten työllistävä vaikutus on jäänyt vähäiseksi. Työllistymisen esteiksi nousee vastaajien mukaan vaikea työmarkkinatilanne (60 %), työnantajien ennakkoasenteet (33 %) ja puutteet omassa kielitaidossa (27 %).

- 32 Selvitetään suomi/ruotsi toisena kielenä -opettajien määrä ja kelpoisuustilanne. Mikäli selvityksessä ilmenee puutteita, lisätään koulutus- ja täydennyskoulutusmääriä.
- 33 Selvitetään edellytykset ja resurssit oppilaan oman äidinkielen ja uskonnon opetukseen. Tarvittaessa lisätään koulutusmääriä (<100 henkilöä) ja laajennetaan kieli- tai uskontovalikoimaa. Lisätään täydennyskoulutusmahdollisuuksia näillä aloilla.
- 34 Specima-koulutus vakinaistetaan ja liitetään osaksi korkeakoulujen ohjausmekanismia. Pätevöittävää Specima-koulutusta tarvitaan erityisesti opettajan pedagogisiin opintoihin, suomen ja ruotsin kielen opetukseen maahanmuuttajataustaisille, luokanopettajille, aineenopettajille (mm. oman uskonnon ja oman äidinkielen opettajille), varhaiskasvatuksen henkilöstölle, opinto-ohjaajille, erityisopettajille sekä ammatillisen koulutuksen tarpeisiin.
- 35 Maahanmuuttajataustaisten opettajien rekrytointia lisätään. Tämä heijastaisi toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia ja kulttuurista monimuotoisuutta.

3.7 Kotiäitien ja muiden koulutuksen ulkopuolella olevien koulutusmahdollisuuksien vähäisyys

Maahanmuuttajat, jotka eivät ole TE-palvelujen asiakkaina, kuten kotiäidit, saattavat usein jäädä neuvonta- ja ohjauspalvelujen ulkopuolelle. Erityisesti nivelvaiheet eri koulutus- tai muiden palvelukokonaisuuksien välillä edellyttävät hyvää, henkilökohtaistettua tukea. Tätä tulee kehittää TE-hallinnon, kuntien sekä koulutuksen järjestäjien yhteistyönä.

Pienten lasten äidit eivät usein ehdi riittävästi tai lainkaan koulutukseen kotoutumisaihana. Kuitenkin äitien kielitaito ja yhteiskuntatuntemus on oleellista myös lasten koulumenestyksen kannalta.

- 36 Vahvistetaan maahanmuuttajaperheiden ohjausta osana sosiaali- ja terveysministeriön lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan sisältyvien perhekeskusten toimintaa. Perhekeskukset tarjoavat perheille ja lapsille avoimen kohtaamispaikan, jossa edistetään turvapaikanhakijoiden tietoisuutta palvelujärjestelmästä, erityisesti äitien mukanaoloa vahvistaen. Perhekeskuksissa annetaan muiden palveluiden ohella palveluohjausta maahanmuuttajataustaisille perheille kunnan varhaiskasvatus- ja opetuspalveluista. Perhekeskuksiin voidaan järjestää tarvittavat tulkkauspalvelut.
- 37 Parannetaan mahdollisuuksia suorittaa perusopetusta tai sen osia perhetilanteeseen sopivalla tavalla.

- 38 Hyödynnetään vapaan sivistystyön mahdollisuudet. Vapaan sivistystyön opintoseteleitä suunnataan maahanmuuttajataustaisille niin, että heitä kannustetaan osallistumaan vapaan sivistystyön normaalitarjonnassa oleville kursseille.
- 39 Järjestetään kirjasto- ja kulttuuripalveluiden piirissä erityisiä lukupiirejä kotiäideille ja vanhuksille.
- 40 Vahvistetaan koulutus-, työnhaku- ja uraohjausneuvontaa internet- ja puhelinpalveluina maahanmuuttajien äidinkielellä (TE-hallinnon asiakaspalvelu).
- 41 Tuetaan vapaaehtoistyötä (mm. Luetaan yhdessä).
- 42 Luodaan paikallisesti matalan kynnyksen kieliryhmiä, joissa maahanmuuttajat voivat kokoontua opiskelemaan kieltä ja kulttuuria yhdessä natiivipuhujien kanssa esimerkiksi jonkin harrastuksen parissa. Ryhmiä voi rakentaa esimerkiksi koulutuksen yhteyteen tai kolmatta sektoria hyödyntäen (esim. äiti-lapsi-ryhmätoiminta).

3.8 Kulttuuriset ristiriidat oppilaitoksissa

Uusien lasten, nuorten ja aikuisten vastaanottaminen varhaiskasvatukseen, kouluyhteisöön, oppilaitoksiin ja yhteiskuntaan on tärkeää huomioida myös yhteisön toimintakulttuurin näkökulmasta. On tärkeää, että opiskelijat kiinnittyvät opintoihinsa ja että heidän oppilaitosyhteisöön integroitumistaan tuetaan kaikin mahdollisin keinoin.

Toimivien ryhmien rakentaminen tulee aloittaa heti opintojen alussa ja sitä tulee jatkaa läpi koko opiskeluajan. Jatkuva ryhmäyttäminen vahvistaa ryhmän toimintakykyä, parantaa sen ilmapiiriä ja lisää turvallisuuden tunnetta ryhmässä. Samat keinot hyvinvoivan yhteisön rakentamiseen toimivat niin nuorilla kuin aikuisillakin. Hyväksi koettu ja arvioitu malli ryhmänohjaukseen on EHYT ry:n Ryhmäilmiö, jonka on todettu lisäävän työrauhaa ja parantavan vuorovaikutusta opiskeluryhmässä. Myös peruskouluissa tehtävä nuorisotyö vahvistaa ryhmädynamiikkaa ja yhteisöllisyyttä.

Eurooppalaisessa yhteistyössä on eri kouluasteilla (yleissivistävä, ammatillinen, aikuis-koulutus, korkeakoulutus) samoin kuin nuorisosektorilla kehitetty erilaisia hyviä käytäntöjä ja työkaluja, jotka tukevat oppilaitoksia ja muita organisaatioita kulttuurisen monimuotoisuuden kohtaamisessa ja mm. kansainvälisten opiskelijoiden integroinnissa.

- 43 Oppilas- ja opiskelijakunnat pyrkivät toiminnassaan aktiivisesti lisäämään maahanmuuttajataustaisten oppilaiden ja opiskelijoiden osallisuutta oppilaitoksen/ korkeakoulun toiminnassa. Tuotetaan toimintaa tukevaa materiaalia.
- 44 Oppilaitokset/korkeakoulut tukevat/edistävät opiskelijakuntatyötä, toimivaa tutortoimintaa ja kouluissa tehtävää nuorisotyötä sekä varmistavat säännöllisen ja koko opiskeluajan jatkuvan ryhmäyttämisen toteutumisen.
- 45 Kasvatus- ja opetushenkilöstön peruskoulutuksessa vahvistetaan monikulttuurisuusopintoja kaikille yhteisinä tutkintoon sisältyvinä opintoina. Kasvatus- ja opetushenkilöstölle järjestetään lisä- ja täydennyskoulutusta. Varmistetaan monikulttuurisuustyötä tukevan oppi- ja muun materiaalin saatavuus.

- 46 Kootaan yhteen hyväksi todettuja käytäntöjä oppilaitoksen yhteisöllisyyden vahvistamiseksi käynnistämällä opiskelijajärjestöjen, ylioppilaskuntien, opetus- ja kulttuuriministeriön ja koulutuksen järjestäjien välinen yhteistyöfoorumi. Varmistetaan osallistumismahdollisuudet myös verkon välityksellä.
- 47 Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO kokoaa yhteen niin Erasmus+ -ohjelmassa kuin edeltävällä EU-ohjelmakaudella kehitettyjä hyviä käytäntöjä kevään 2016 kuluessa oppilaitosten ja nuorisosektorin toimijoiden hyödynnettäväksi. Edelleen tuetaan oppilaitoksia ja nuorisosektorin toimijoita Erasmus+ -ohjelman uusien rahoitusmahdollisuuksien hyödyntämisessä.

3.9 Vuoropuhelun puute eri uskontokuntien välillä

Uskonnollisilla yhdyskunnilla voi olla tärkeä merkitys turvapaikanhakijoiden kotoutumisen edistämässä. Suomalaiseen yhteiskuntaan integroituneet uskonnolliset yhdyskunnat voivat toimia sillanrakentajina kulttuurien, uskontojen ja eri väestönsien kesken. Ne voivat tarjota turvapaikanhakijoille yhteisöllisyyden kokemuksia ja vahvistaa monella tavalla mahdollisuuksia selvittää arjesta uudessa ympäristössä.

Turvapaikanhakijatilanteen johdosta erityisesti muslimien lukumäärä Suomessa kasvaa. Islamilaiset yhdyskunnat toimivat useimmiten hyvin pienillä resursseilla, joten tilanne aiheuttaa yhdyskunnille suuria haasteita. Uskontojen vuoropuhelulla voidaan ehkäistä uskontojen ja kulttuurien vastakkainasettelua. Suomessa suurimpien uskontokuntien johtohenkilöiden väliselle vuoropuhelulle on olemassa vakiintuneet rakenteet, mm. Uskotfoorumi. Vuoropuhelun laajentamista ja tiivistämistä on kuitenkin haitannut resurssien puute. Tarvittaisiin myös lisää ruohonjuuritason vuoropuhelua.

- 48 Avataan vuonna 2016 haettavaksi uusi avustusmääräraha uskontojen välisen vuoropuhelun tukemiseen.

3.10 Maahanmuuttajien vähäinen osallisuus vapaa-ajantoiminnassa

Taide- ja kulttuuritoiminta lisää vuorovaikutusta ja kulttuurienvälistä vuoropuhelua ehkäisten konfliktien syntymistä. Turvapaikan hakijat ja muut maahanmuuttajat tarvitsevat jo alkuvaiheessa enemmän vastavuoroista kanssakäymistä suomalaisten kanssa sekä mahdollisuuksia tutustua suomalaisten tapoihin ja kulttuuriin. Lastenkulttuuri antaa lapsille ja nuorille mahdollisuuksia leikkiin, harrastamiseen ja kulttuurienväliseen vuoropuheluun. Taiteen ja kulttuurin keinoin voimme madaltaa turvapaikanhakijoiden kynnystä päästä nopeammin osalliseksi suomalaisesta yhteiskunnasta. Maahanmuuttajat tarvitsevat enemmän toimivia väyliä itsensä ilmaisuun ja mielekkääseen ajanviettoon vastaanottokeskusten ja oppilaitosten ulkopuolella. Kulttuuri ja taide tarjoavat moninaisia keinoja itseilmaisuun ja osallistavaan toimintaan erityisesti silloin, kun kielitaito on rajallinen.

Liikunnalla ja nuorisotyöllä on merkittävä rooli maahanmuuttajien kotouttamisessa ja yhteisöllisyyden tukemisessa. Nuorisotyö ja liikunta voivat joustavasti tarjota mielekästä tekemistä ja kohtaamisia valtaväestön kanssa myös koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville turvapaikanhakijoille ja maahanmuuttajille. Järjestöillä, liikunnalla ja nuorisotyöllä on myös tärkeä rooli nuorten turvapaikanhakijoiden kielen oppimisen ja opintojen tukemisessa sekä vertaistoiminnassa, jota myös maahanmuuttajien omat yhdistykset toteutta-

vat. Kouluissa tehtävä nuorisotyö voi tukea ryhädynamiikkaa ja maahanmuuttajanuorten osallisuutta.

- 49 Vahvistetaan taidelaitosten sekä muiden taide- ja kulttuurialan toimijoiden turvapaikanhakijoille ja maahanmuuttajille suunnattua, kotoutumista edistävää taide- ja kulttuuripalvelujen tarjontaa.
- 50 Lisätään yhteisöllistä ja luovaa eri taiteen lajeihin liittyvää vapaa-ajan toimintaa, joka tukee kotoutumiseen tarvittavaa ihmisten välistä kohtaamista, yhdessä tekemistä sekä tutustuttaa maahanmuuttajat suomalaiseen kulttuuriin.
- 51 Huolehditaan omakielisen kirjallisuuden saatavuudesta ja mahdollisuudesta oman tarinan kertomiseen omalla kielellä.
- 52 Nuorten työpajojen henkilöstölle ja kuntien nuorisotyöntekijöille tarjotaan lisäkoulutusta erilaisista taustoista tulevien nuorten kohtaamiseen yhteistyössä nuorisoalan koulutusta tarjoavien oppilaitosten ja korkeakoulujen kanssa. Lisäksi kehitetään toiminnallista virikeaineistoa kotouttamisen nopeuttamiseksi.
- 53 Valtakunnallisten nuorisokeskusten avustamisen yhdeksi painopisteeksi otetaan määräaikaaisesti se, miten hyvin ne tarjoavat suunnattua toimintaa erityisesti turvapaikanhakijanuorille ja/tai yleisimmin maahanmuuttajanuorille.
- 54 Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee Avartti-säätiön toimenpidekokonaisuutta, jonka avulla edistetään maahanmuuttajanuorten kotoutumista yhteistoiminnassa vapaan sivistystyön oppilaitosten kanssa. Avartti on 14–24-vuotiaiden kansainvälinen harrastusohjelma, joka soveltuu hyvin maahanmuuttajanuorten parissa tehtävään tavoitteelliseen nuorisotyöhön. Ohjelmassa voi hyödyntää vanhoja harrastuksia tai aloittaa uusia. Avartissa osallistuja kehittää ja testaa taitojaan sekä asettaa itse tavoitteensa ja kilpailee vain itsensä kanssa. Lisäksi tuetaan valtakunnallisia nuorten turvapaikanhakijoiden aktivoimisen hankkeita.
- 55 Opetus- ja kulttuuriministeriö suuntaa yhdenvertaiseen liikuntaan liittyvää avustusta erityisesti naisten ja tyttöjen sekä vaikeimmin tavoitettavien ryhmien saamiseksi liikuntatoiminnan pariin. Aluehallintovirastot tukevat erillisavustuksella turvapaikanhakijoiden henkistä ja fyysistä hyvinvointia edistävän liikunnallisen toiminnan luomista ja kehittämistä vastaanottokeskuksissa.
- 56 Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee hallituskaudella järjestöjen yhdenvertaisuustyötä.

4 Taloudelliset vaikutukset

Suomen heikko taloustilanne ja julkisen talouden tasapainottaminen asettavat maahanmuuttajien kotouttamista edistävälle koulutuspolitiikalle tiukat taloudelliset reunaehdot. Viime vuosina julkisen talouden sopeuttamistoimet ovat kohdistuneet merkittävästi koulutukseen. Uusien toimien taloudellinen liikkumavara on vähäinen. Maahanmuuttajien koulutuksen määrärahalisäykset joudutaan tämän vuoksi toteuttamaan pääasiassa kohdentamalla rahoitusta uudelleen kehyksen puitteissa. Tämä edellyttää poikkihallinnollisen yhteistyön vahvistamista ja maahanmuuttajille suunnattujen koulutuspalveluiden uudistamista tehokkaammiksi ja vaikuttavammiksi.

Seuraavassa tarkastellaan tässä muistiossa esitettyjen toimien kustannusvaikutuksia. Tarkastelussa ei ole huomioitu esi- ja perusopetuksen oppilasmäärän kasvusta tai vieraskielisten oppilaiden äidinkielen ja suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen sekä heidän opetuksensa tukemisesta aiheutuvia määrärahan lisäystarpeita, joista opetus- ja kulttuuriministeriö on tehnyt erillisen esityksen huomioitavaksi vuosia 2017–2020 koskevan julkisen talouden suunnitelman valmistelussa. Esitykseen ei myöskään sisälly kotoutumiskoulutuksen volyymlisäyksestä aiheutuvia määrärahatarpeita, joista työ- ja elinkeinoministeriö on tehnyt erillisen esityksen huomioitavaksi julkisen talouden suunnitelman valmistelussa.

Perusopetuksen päättövaiheessa maahan tulleiden nuorten ja oppivelvollisuusiän ylittäneiden koulutus

Aikuisten perusopetuksen uudistamisen kustannusvaikutuksia on arvioitu vuonna 2014. Uudistus arvioitiin voitavan toteuttaa tuolloisten voimavarojen puitteissa. Toimeentuloon liittyvien muutosten kustannusvaikutusten arvioitiin olevan noin 3,8 miljoonaa euroa. Luku- ja kirjoitustaidon opetuksen siirtäminen opetus- ja kulttuuritoimen hallinnonalalle on jo otettu huomioon julkisen talouden suunnitelmassa. Maahanmuuton kasvu lisää kuitenkin aikuisten perusopetuksen opiskelijamääriä ja sitä kautta kustannuksia. Arvio opiskelijamäärän lisäyksestä tarkentuu kevään 2016 aikana.

Tarkentuu

Traumatisoituneet oppilaat ja opiskelijat, opiskeluhuollon ja tuen riittämättömyys

Toteutettavissa nykyisin resurssein

Koulutuspolkujen nopeuttaminen

Kotoutumiskoulutusten ja muun koulutuksen raja-aitojen madaltaminen mahdollistaa kasvavien maahanmuuttajamäärien koulutuksen ilman merkittäviä lisäkustannuksia.

Tulkki- ja kääntäjäkoulutuksen lisäyksestä aiheutuvat kustannukset tarkentuvat kevään 2016 aikana.

Osaamisen tunnistamis- ja tunnustamispalvelujen kehittäminen sekä menettelyt, joilla huolehditaan tarvittavien lisäopintojen määrittelystä ja ohjataan henkilöt nopeasti heille soveltuviin koulutuksiin.

Tarkentuu tulkki- ja kääntäjäkoulutuksen ja opiskelijalisäysten osalta, 2 miljoonaa euroa 2016–2020

Ammatilliseen koulutukseen pääsy ja koulutussopimus

Maahanmuuttajien lisääntyvään koulutustarpeeseen vastaaminen ja tukitoimet.

8,8 miljoonaa euroa vuonna 2017 ja
11 miljoonaa euroa vuodesta 2018 alkaen

Suomen/ruotsin kielen taidon täydentämismahdollisuudet

Kotoutumiskoulutusten ja muun koulutuksen raja-aitojen madaltaminen mahdollistaa voimavarojen kohdentamisen nykyistä tarkoituksenmukaisemmalla tavalla myös kielitaidon täydentämiseen opintojen aikana

Opettajatarve ja maahanmuuttajataustaiset opettajat

Opettajien perus- ja täydennyskoulutus ja opettajankoulutuksen kotimaassaan saaneiden pätevä koulutus

2,4 miljoonaa euroa vuonna 2017,
3,2 miljoonaa euroa vuonna 2018,
3,6 miljoonaa euroa vuosina 2019 ja 2020

Kotiäitien ja muiden koulutuksen ulkopuolella olevien koulutus

Ks. koulutuspolkujen nopeuttaminen

Kulttuurinen kaksisuuntainen integrointi, uskontojen vuoropuhelu

Maahanmuuttajaoppilaiden koulutuspolkua tukevien menettelyjen kehittäminen ja levittäminen, suomalaiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan sopeutumista edistävät toimet kulttuurin ja liikunnan toimialoilla, turvapaikanhakijanuorten toimintakyvyn ja aktiivisen kansalaisuuden ja eri väestöryhmien hyvien etnisten suhteiden edistäminen

4,2 miljoonaa euroa/v vuosina 2017–2020

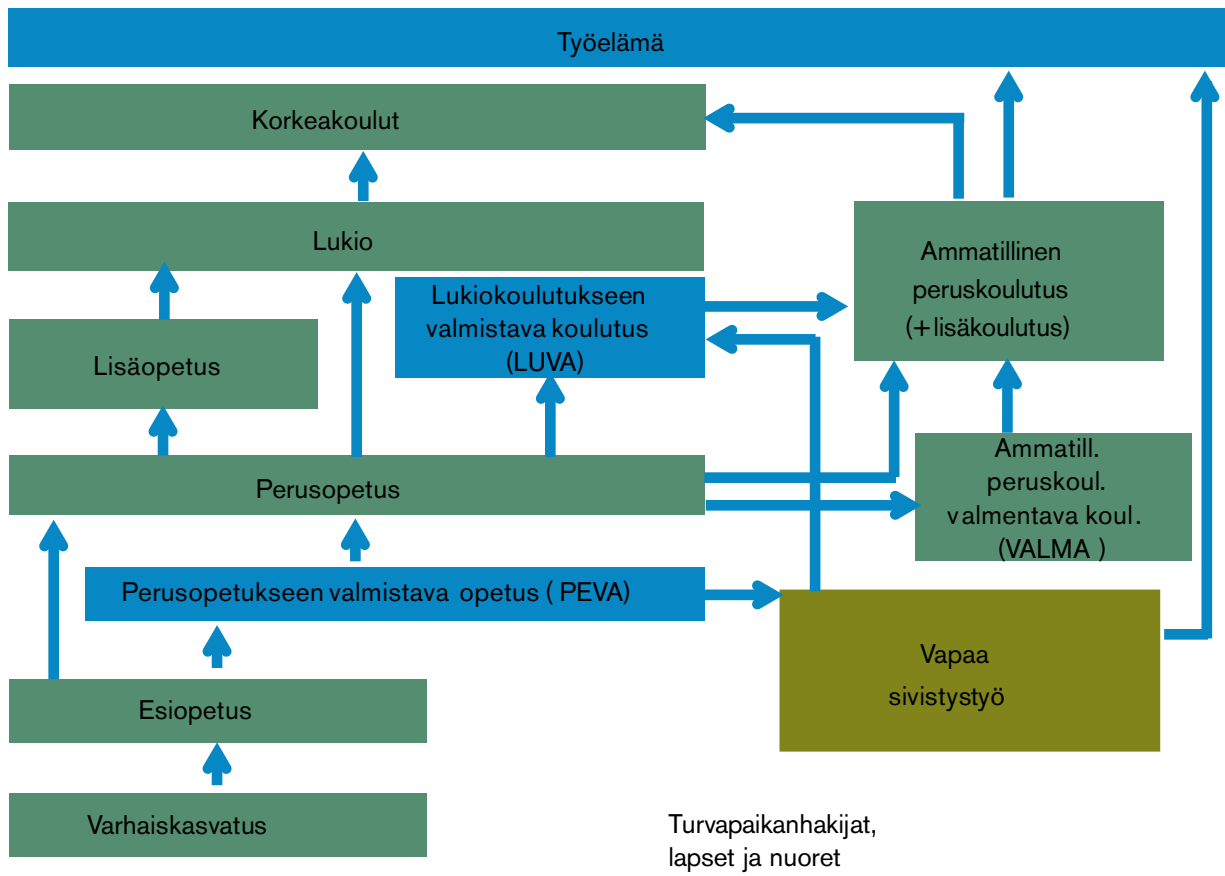
Esitysten lisäkustannukset yhteensä kehyskaudella

	2017	2018	2019	2020
Oppivelvollisuusiän ylittäneet nuoret	tarkentuu			
Traumatisoituneet, opiskeluhoito ja tuki	nyk. resurssein			
Koulutuspolkujen nopeuttaminen	tarkentuu 2,0	2,0	2,0	2,0
Ammatilliseen koulutukseen pääsy ja tuki	8,8	11,0	11,0	11,0
Suomen/ruotsin kielen taidon täydentäminen				
Kulttuurinen integroituminen	4,2	4,2	4,2	4,2
Opettajat ja maahanmuuttajataustaiset	2,4	3,2	3,6	3,6
Yhteensä	17,4	20,4	20,8	20,8

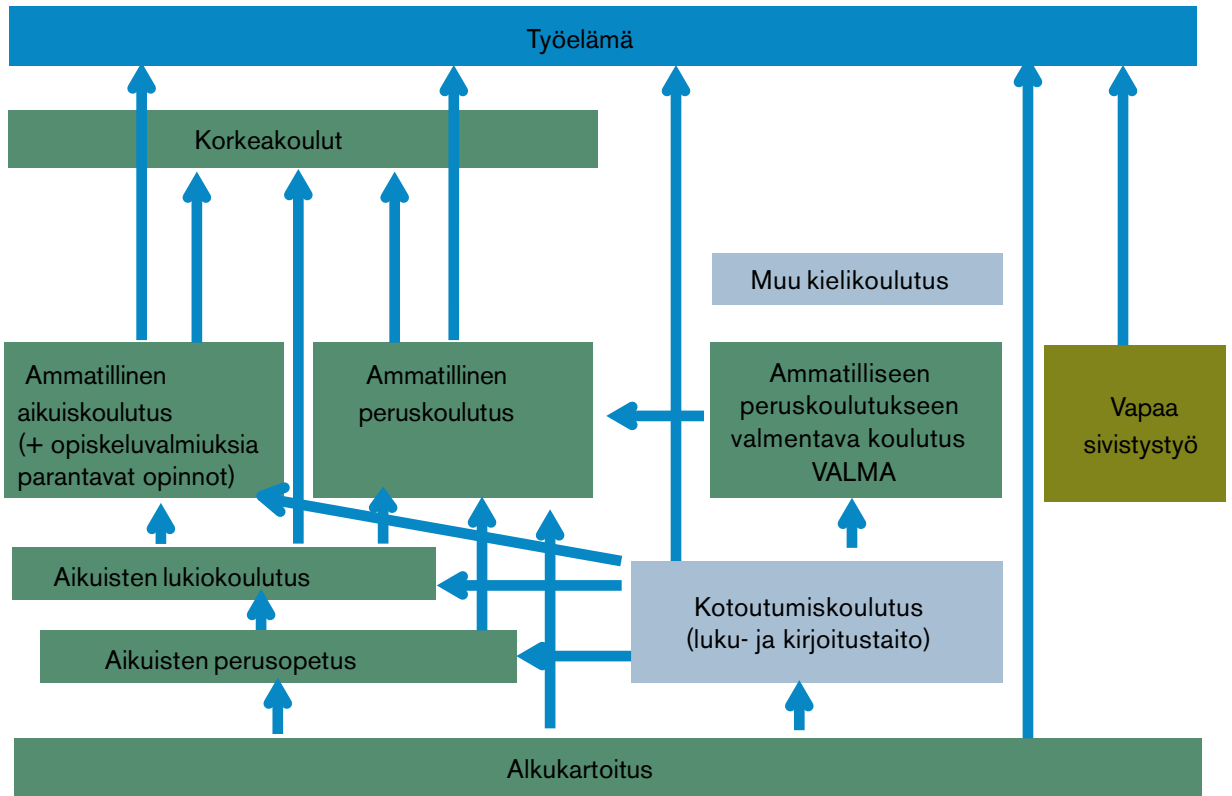
Muut rahoitusmahdollisuudet

Selvitetään Erasmus+ -ohjelman ja muiden EU-lähteiden rahoitusmahdollisuudet tässä muistiossa osoitettujen kipukohtien ratkaisujen rahoittamiseksi.

Liite 1. Lasten ja nuorten turvapaikanhakijoiden koulutuspolut

Liite 2. Aikuisten turvapaikanhakijoiden koulutuspolut

Turvapaikanhakijat, aikuiset

Liite 3. Maahanmuuttajien koulutukseen kohdentuvat erillismäärärahat vuoden 2016 talousarviossa

Maahanmuuttajien koulutukseen on opetus- ja kulttuuriministeriön pääluokassa määrärahoja yhteensä noin 100 miljoonaa euroa.

Selkeästi maahanmuuttajien koulutukseen kohdennettuja määrärahoja ovat seuraavat:

29.10.30 Valtionosuus ja -avustus yleissivistävän koulutuksen käyttökustannuksiin

Perusopetukseen valmistava opetus (75 588 000 e)

Perusopetuksen suomi/ruotsi toisena kielenä opetus ja tukiopetus ja oman äidinkielen opetus (11 975 000 e)

Lukiokoulutukseen valmistava koulutus (2 500 000 e)

29.20.30 Valtionosuus ja -avustus ammatillisen koulutuksen käyttökustannuksiin

Ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava opetus (arvio n. 6 300 000 e)

29.30.20 Opetustoimen henkilöstökoulutus ja eräät muut menot

Maahanmuuttajataustaisen opetus- tai opetuksen tukihenkilöstön koulutus (1 500 000 e)

Suomessa asuvien ulkomaalaisten opetus (100 000 e)

29.30.21 Aikuiskoulutuksen kehittäminen

Maahanmuuttajien koulutuksen kehittäminen (190 000 e)

29.30.30 Valtionosuus vapaan sivistystyön oppilaitosten käyttökustannuksiin

Opintosevelmiavustus maahanmuuttajanuorten opiskelu- ja kielitaitoa kehittävään koulutukseen kansan- ja kansalaisopistoissa (2 000 000 e)

29.40.55 Valtionrahoitus ammattikorkeakoulujen toimintaan

Maahanmuuttajien valmentava koulutus (arvio n. 310 000 e)

Lisäksi kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1396/2010) mukaista kotoutumiskoulutusta voidaan, jos TE-toimiston tai kunnan viranomaisen on hyväksynyt sen osaksi kotoutumissuunnitelmaa, järjestää omaehtoisena opiskeluna, jolloin koulutus rahoitetaan kyseisen koulutuksen valtionosuudella. Tällaisen koulutuksen kustannuksiksi esimerkiksi vapaan sivistystyön toimialalla arvioitiin noin 6,5 miljoonaa euroa vuonna 2014.

Myös momentin 29.80.52 (Veikkauksen ja raha-arpajaisten voittovarot taiteen edistämiseen) määrärahoja kohdennetaan maahanmuuttajille.

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la culture

ISBN 978-952-263-386-6 (PDF)

ISSN-L 11799-0327

ISSN 1799-0335 (PDF)